

דוח פעמונים לחוסן כלכלי

של משקי בית בישראל
לשנת 2024

כולל מדד פעמונים
לחוסן כלכלי

תוכן העניינים

- 4 < כשכלכלה פוגשת תקווה: חוסן כלכלי בעידן של מלחמה ואי-ודאות
צביקה גולדברג, מנכ"ל פעמונים
- 5 < מבוא
- 7 < רקע על מצב משקי הבית בישראל בעקבות מלחמת חרבות ברזל
- 9 < מהות הדוח ומתודולוגיה
- 10 < מדד פעמונים לחוסן כלכלי
מהו חוסן כלכלי?
- 10 מדד פעמונים לשנת 2024
- 13 מדד פעמונים בחלוקה לקבוצות אוכלוסייה
- 15 < מדד פעמונים בקרב נשים, צעירים ועצמאים
הירידה במדד – לפי מגדר
- 16 הירידה במדד – קבוצות גיל
- 17 הירידה במדד - עצמאים
- 18
- 19 < ההתמודדות הכלכלית של משקי הבית: ויתורים, הלוואות ופגיעה בחסכונות
התמודדות כלכלית של משקי הבית
- 19 הפגיעה הכלכלית בקרב בעלי הכנסות ממוצעות
- 23 הפגיעה הכלכלית בקרב בעלי הכנסות נמוכות
- 24 דרכי ההתמודדות עם ההרעה במצב הכלכלי
- 25
- 26 < ההתמודדות הכלכלית של המפונים (עקורים)
- 28 < ההשפעה הרגשית של המצב הכלכלי
- 31 < תהליכי ליווי כלכלי והשפעתם על התנהלות כלכלית נבונה
- 33 < סיכום והמלצות
- 38 < רשימה ביבליוגרפית

כתיבה

סיגל פרידמן גמליאלי ומיקי אלטמן

ניתוח הממצאים

אפרת קשת הראל ורמי נח

ייעוץ

ד"ר אייל כרמל

צוות היגוי

מיקי אלטמן, גלית חזן-רון, יעקב טברסקי, שרון לוי, סיגל פרידמן גמליאלי ואפרת קשת הראל

עוזרי מחקר

אברהם אביאל בורביע, לימודי B.A. בפסיכולוגיה, המכללה האקדמית תל אביב-יפו, אלישע וייס, לימודי B.A. במדעי המחשב ומדעי החיים עם התמחות בביואינפורמטיקה, אוניברסיטת תל אביב.

תוכנית המלגאים של קרן רוטשילד

עיצוב גרפים

שונית וולפמן קנדל

עריכת לשון

דן בנוביץ

פורסם במרץ 2025, אדר תשפ"ה

כשכלכלה פוגשת תקווה: חוסן כלכלי בעידן של מלחמה ואי-ודאות

צביקה גולדברג, מנכ"ל פעמונים

יותר, הנאלצות להסתגל למציאות מאתגרת של עלויות מחיה גוברות ופגיעה ביכולתן להבטיח יציבות כלכלית ארוכת טווח.

הדוח מצביע גם על פתרונות אפשריים המעוררים תקווה. מהממצאים עולה כי ידע פיננסי יישומי, ליווי כלכלי ותכנון נכון יכולים להוות כלים משמעותיים בשיפור החוסן הכלכלי של משקי הבית. משפחות שעברו ליווי כלכלי במסגרת פעמונים מדווחות על עלייה משמעותית בתחושת הביטחון שלהן בניהול כלכלת משק הבית, גם בתנאים מאתגרים.

הליווי הכלכלי אינו רק ארגון טכני של ההכנסות וההוצאות, אלא תהליך הוליסטי במהותו הממוקד באדם ובמשפחה, מאפשר בחינה מחדש של סדרי העדיפויות והערכים ומעצב מחדש את המציאות המשפחתית – לפי בחירת המשפחה, אך תוך מודעות למשמעויות הפיננסיות.

משקי הבית בישראל ניצבים בפני מציאות מורכבת, אך יש בידיהם – ובידינו כחברה – יכולת להשפיע, לשנות ולשפר את המציאות. עלינו לפעול ליצירת מדיניות מערכתית שתסייע בהתמודדות עם השינויים הכלכליים, זאת תוך הנגשת ידע וכלים פיננסיים לכלל הציבור, ועידוד כל משפחה לפתח אסטרטגיות להתנהלות כלכלית יציבה.

יחד ננצח, גם את האתגר הכלכלי.

שנת 2024 עמדה בצל אתגרים כלכליים וחברתיים משמעותיים עבור משקי הבית בישראל. ההשלכות של מלחמת חרבות ברזל, הגיוס הנרחב למילואים, פינוי התושבים מהדרום ומהצפון, עליית יוקר המחיה והשלכות מקרו-כלכליות רחבות – כל אלה יצרו מציאות כלכלית מורכבת ורבת השפעה. הדוח השנתי של פעמונים מציג תמונה מקיפה של מצבו הכלכלי של הציבור בישראל, תוך בחינת המגמות בשנים האחרונות והשפעת האירועים האחרונים על החוסן הכלכלי של משקי הבית.

זו השנה הרביעית שבה אנו מודדים את החוסן הכלכלי של משקי הבית, ואם בשלוש השנים הראשונות הסתמנה מגמה עקבית אך מתונה של פגיעה בחוסן, הרי שהשנה, מנתוני השנה הרביעית למדידה, משתקפת ירידה חדה במדד החוסן הכלכלי – ירידה שעומקה ותחומי השפעתה ניכרים בכל שכבות האוכלוסייה.

אנו מזהים פגיעה משמעותית במשפחות שפונו מבתיהן, ובמה שעדיין מכונה "מעמד הביניים". למעשה, מה שהוגדר בעבר כ"מעמד הביניים" משתנה. קבוצות חדשות, שעד עתה לא נזקקו לסיוע כלכלי, מוצאות עצמן מתמודדות עם גירעון חודשי הולך ומעמיק, צמצום אפשרויות החיסכון והגברת האי-ודאות הכלכלית. אם בעבר ההתמודדות עם קשיים כלכליים אפיינה בעיקר את בעלי ההכנסות הנמוכות, הרי שהשנה אנו עדים להתרחבות ברורה של הקושי גם למשפחות שההכנסות שלהן גבוהות

מדד פעמונים לחוסן כלכלי בנוי משישה מרכיבים הכוללים יכולת התמודדות עם זעזוע בהוצאות, יכולת התמודדות עם זעזוע בהכנסות, מאזן חודשי, חיסכון, הימנעות מצריכה, ותחושת ביטחון ביכולת לנהל את כלכלת משק הבית.

מדד פעמונים לשנת 2024 מראה ירידה מובהקת ומשמעותית בחוסן הכלכלי של משקי בית בישראל. המדד, שהוא ציון בטווח שבין 0 ל-100, מראה ירידה מציון 63.92 בשנת 2023 לציון 59.02 בשנת 2024. כאשר מסתכלים בראייה רב-שנתית הירידה במדד היא עקבית ומתמשכת. מציון 66.8 בשנת 2021 לציון 59.02 בשנת 2024, כלומר ירידה של כמעט 8 נקודות.

הירידה במדד מאפיינת מגוון קבוצות אוכלוסייה בישראל, גברים ונשים, צעירים ומבוגרים, חילונים וחרדים, יהודים וערבים, בעלי הכנסות נמוכות, בינוניות וגבוהות, עצמאים ושכירים. חשוב לציין כי ציון המדד של המפונים נמוך במיוחד יחסית לאוכלוסייה הכללית. ציון המדד של משרתי המילואים אינו מראה ירידה. הוא עומד על 59 בדומה לציון המדד בכלל האוכלוסייה.

אנו מעריכים כי ייתכן והיעדר ירידה במדד של משרתי המילואים נובע מהפיצוי הכספי שניתן להם, אולם פיצוי זה מסייע בטווח הקצר בלבד "להחזיק את הראש מעל המים". האתגר הכלכלי המשמעותי של המילואימניקים הוא המחירים שהם משלמים במגוון היבטי חיים וההשלכות למסלול החיים שלהם. פגיעה במסלול הלימודים ורכישת השכלה, בהכשרה מקצועית, בתעסוקה, פגיעה רגשית, ומחירים זוגיים ומשפחתיים.

בכל מרכיבי המדד קיימת החמרה. למשל קיימת החמרה במרכיב המדד הבוחן את היכולת להתמודד עם זעזוע בהוצאות. השאלה מנוסחת באופן הבא: "אם במשק הבית שלכם הייתם נתקלים בצורך

המתקפה הרצחנית של ארגון הטרור חמאס על יישובי עוטף עזה בשבעה באוקטובר 2023, הובילה למלחמת חרבות ברזל ולהתמודדות ביטחונית מורכבת ומתמשכת במספר חזיתות של מדינת ישראל. מציאות זו של טלטלה עזה ואי-ודאות מטביעה את חותמה ומהווה אתגר עצום לחברה הישראלית. אנו מתמודדים עם אובדן, שכול, יתמות, פציעות בגוף ובנפש, עקירה מיישובים ומקהילות, ועם החרדה והכאב לגורלם של החטופים, שבזמן כתיבת שורות אלו עדיין רבים מהם נותרו בשבי. נוסף על כך, רבים גויסו לשירות מילואים ממושך, מרביתם אנשים צעירים, שמסלול חייהם כולל לימודים ועבודה הופרע והשתבש. בד בבד עם המתקפה של אויבים מבחוץ, עולים חילוקי דעות פנימיים בתוכנו הקשים להכלה. אומנם בצפון ובדרום המדינה הושגו הפסקות אש והחל שחרור חטופים בפעילות, אולם הפסקות אש אלה שבריריות וקיים איום מתמיד להפרתן. במקביל החלה חזרה הדרגתית של מפוני הצפון והדרום ליישוביהם, כאשר גם תהליך זה מורכב מאוד ומתנהל בתנאי אי-ודאות.

ואף על פי כן, החברה הישראלית מגלה חוסן, ערבות הדדית, רוח התנדבות, נתינה והזדהות עצומה עם כאבן של משפחות החטופים, הפצועים והחללים. מציאות מורכבת זו מקרינה כמובן על מצבם של משקי הבית בישראל. הם נפגעים במישורים שונים, שיש ביניהם השפעות הדרגתיות. ערעור הביטחון הקיומי, העקירה והפגיעה ביישובים, קשיים סביב תעסוקה, מצוקה בתחום הבריאות הנפשית והפיזית וההתמודדות הכלכלית, קשורים זה בזה ומשפיעים זה על זה.

בדוח זה נתבונן במצבם הכלכלי של משקי הבית ונזהה קשיים ואתגרים במסוגלות שלהם לנהל את כלכלת משק הבית שלהם באחריות. נתייחס גם לכיווני פעולה שיוכלו לסייע להתנהלות של משקי הבית ביציבות כלכלית.

חשוב לציין כי קיימת אחריות וכוח השפעה למשקי הבית עצמם. הם יכולים להיות שחקנים פרואקטיביים בעיצוב גורלם הכלכלי על ידי פיתוח מודעות ליכולתם להשפיע על עתידם באמצעות למידה של התנהלות כלכלית נבונה.

למידה כזו עשויה להוות מפתח לשינוי במסלול החיים, לאפשר הצבת מטרות כלכליות ולממש אותן. בחינת נתוני משפחות שעברו ליווי כלכלי בפעמונים בהשוואה לנתוני כלל האוכלוסייה בסקר זה, מראה כי משפחות שעברו ליווי בפעמונים שיפרו את תחושת הביטחון הכלכלי שלהן, יכולתן להתנהל לפי תקציב, הפרשה לחיסכון והיערכות להתמודדות עם הוצאות בלתי צפויות.

דוח זה מצביע על פגיעה מתמשכת וירידה משמעותית בחוסן הכלכלי של משקי הבית בישראל, המחייבת גיבוש מענה אסטרטגי מערכתי ובין מגזרי.

מענה זה יש לגבש במסגרת דיון משותף בין משרדי הממשלה הרלוונטיים (האוצר, הכלכלה, הרווחה והביטחון החברתי), הביטוח הלאומי, המערכת הפיננסית (בנק ישראל, איגוד הבנקים והבנקים המסחריים), השלטון המקומי ועמותות המתמחות בכלכלת משקי הבית. המענה חייב לכלול פתרונות לסוגיות מקרו-כלכליות כגון יוקר המחיה, חיזוק רשתות הביטחון הסוציאלי ואחריות ציבורית של המערכת הבנקאית. במקביל יש לקדם תוכנית פורמלית וסדורה לחינוך פיננסי, להנגשת זכויות ולבניית מסלולי שיקום וליווי כלכלי למשקי בית בישראל.

להוצאה כספית חריגה בגובה הכנסה חודשית של המפרנס/ת העיקרי/ת, האם הייתם מסוגלים לשלם ללא בקשת עזרה ממשפחה או חברים או נטילת הלוואה". 43% בקרב המשיבים לסקר בשנת 2024 ציינו כי היו מתקשים בכך מאוד, לעומת 36% בקרב המשיבים שציינו זאת בשנת 2022.

ההפרשה לחיסכון נפגעה באופן משמעותי. 39% דיווחו כי אינם מפרישים לחיסכון / או לקרן השתלמות, או מפרישים במידה מועטה בלבד, בהשוואה ל- 21% שדיווחו על כך בשנת 2022. שיעור משקי הבית שאינם חוסכים כמעט והכפיל את עצמו.

בולטת במיוחד תחושת חוסר הביטחון של הציבור ביכולת לנהל את העניינים הכלכליים של משק הבית. 23% דיווחו על תחושת ביטחון נמוכה ביכולת לנהל את העניינים הכלכליים של משק הבית בשנת 2024, לעומת 15% שדיווחו על כך בשנת 2022.

נתונים אלה מצביעים על החמרה משמעותית בשבירות של משקי הבית בישראל, קושי לעמוד בזעזועים כלכליים ופגיעה בעתיד עקב צמצום החיסכון.

אנו מעריכים כי שבירות זו קשורה בתהליכים מקרו-כלכליים והיבטים גאופוליטיים, ובעיקר במלחמת חרבות ברזל והשלכותיה על תקציב הביטחון, ההוצאה הציבורית לרווחה והעלאת מיסים. כמו כן יוקר המחיה והעלאת הריבית המלווה אותנו החל מאפריל 2022, מקשים מאוד על התנהלות משקי הבית. בד בבד עם זיהוי הקשיים הכלכליים של כלל משקי הבית, חשוב לשים לב לקבוצות אוכלוסייה פגיעות, הן טרם המלחמה והן קבוצות שנוצרו במהלכה ובתוך האי-ודאות הקיימת. לא נוכל להתייחס לכל קבוצות אלה, אך נשים זרקור על חלקן, ביניהן נשים, משקי בית עם הכנסות נמוכות, הכנסות סביב הממוצע, עצמאים ואוכלוסיית המפונים.

רקע על מצב משקי הבית בישראל בעקבות מלחמת חרבות ברזל

בהן מורגש המחסור של אנשי המילואים, או בני.ות הזוג שלהם. זאת על אף הטבות ופיצויים שאוכלוסיות אלה קיבלו.

פגיעה משמעותית נוספת נובעת מעשרות אלפי משפחות שפוננו מבתיהן בדרום ובצפון. במקרים רבים נפגעו מקורות הפרנסה שלהן, והפעילות העסקית באזורים אלו הצטמצמה באופן משמעותי. המדינה נאלצה להעניק סיוע למשפחות רבות. חלק ניכר מהמשפחות נאלצו להמשיך לשלם תשלומים שונים עבור הדירות שאותן הן פינו. כיום נערך תהליך הדרגתי של חזרה ליישובים המפונים. כתוצאה מכך בשנת 2024 עמד הגרעון בתקציב המדינה על 6.6% לעומת 4.1% בשנת 2023.

בעקבות בחירתו של טראמפ לנשיא ארצות הברית, גברה בעולם האי-ודאות. בין היתר גובר החשש למלחמת סחר וכתוצאה מכך להעלאות מחירים (אינפלציה). הדבר גרם לנגיד הבנק המרכזי האמריקאי לציין שהוא ימתן את תהליך הורדות הריבית, מה שגרם לירידות בשוקי ההון, בגלל החשש לרווחיות החברות.

על מנת להתמודד עם הגירעון בישראל, הוחלט על שורת מיסים וקיצוצים בהיקף של עשרות מיליארדי שקלים והסטת תקציבים מהתחומים חינוך, בריאות ורווחה למימון תקציב הביטחון. התקציב המוצע אינו כולל שינויים מבניים מעודדי צמיחה ארוכת טווח. לעת עתה אושרו חלק מהצעדים הכלכליים, אך נכון למועד כתיבת שורות אלו תקציב המדינה לשנת 2025 עדיין לא אושר בכנסת.

שנת 2024 התאפיינה במציאות לאומית, ביטחונית, חברתית וכלכלית מהמורכבות ביותר שידעה מדינת ישראל. המלחמה המתמשכת והאי-ודאות באשר למועד סיומה והשלכותיה מקרינים על משקי הבית בישראל. רבים מהם נפגעים ומתקשים להתנהל בצורה כלכלית מאוזנת. חשוב לציין שהפגיעה היא לא רק כלכלית, אלא פגיעה רב-ממדית המתבטאת במישור כלכלי, תעסוקתי, חברתי, נפשי בריאותי ועוד. המלחמה נפתחה בסוף שנת 2023, תקופה בה הריבית בעולם ובישראל גבוהה, מה שמשפיע לרעה על צרכני האשראי.

במהלך המלחמה עלו התשואות על איגרות החוב של ממשלת ישראל, במקביל להורדת דירוג האשראי של ישראל על ידי שלוש סוכנויות הדירוג S&P, מודי'ס ופיץ' (בדגשים שונים ביניהן). התחזית של שלוש הסוכנויות היא "שלילית". עליית התשואות מעלות את תשלומי הריבית על גיוסי החוב של מדינת ישראל בחו"ל ואת הגירעון של ישראל.

השלכה משמעותית נוספת של המלחמה היא על תקציב הביטחון, הן בשל ההשפעה הישירה של עלות מימון הוצאות המלחמה, והן לנוכח הצורך להתמודד עם אתגרים ביטחוניים עתידיים בזירות השונות. אחת מההוצאות הביטחוניות המשמעותיות נוגעת לגיוס נרחב של מערך המילואים. לגיוס אנשי מילואים יש השפעה עקיפה משמעותית כתוצאה מהצורך של משפחות רבות להתמודד עם חסרונם של אחד מבני הבית למשך תקופה ארוכה. גיוס המילואים הנרחב פגע גם במגזר העסקי, בין במקרים של עסקים קטנים שמתבססים על אנשי המילואים ובין בחברות רבות,

חשוב לציין כי שוק העבודה היה ערב המלחמה הדוק ובעקבות המלחמה הוצאו רבים לחל"ת, במיוחד בחודשיה הראשונים. אולם רבעון אחד או שניים לאחר תחילת המלחמה חזר שוק העבודה להתאושש במהירות. בדצמבר 2024 שיעור זה נמצא ברמה הדומה לזה שהיה ערב המלחמה בספטמבר 2023 (שבע וקוסמן, 2024).

האתגרים למשפחות בישראל, הן בהכנסות והן בהוצאות באים לידי ביטוי בקרב משפחות שהיו בקשיים עוד לפני העלאות הריבית, והן בקרב משפחות ממעמד הביניים שהצטרפו בשל התנאים הקשים שמאפיינים את התקופה הזו. המשפחות יידרשו להתמודד עם ירידה ברמת החיים, לממש חסכונות ולהגדיל את מקורות ההכנסה בכדי להימנע ממאזן חודשי שלילי.

במציאות זו, ולצד האחריות של גורמי ממשל וגופים מוסדיים שונים כמו בנקים, חברות קמעונאיות ועוד, להקל על משקי הבית, חשוב שמשקי הבית יכירו בכוחם ובאחריותם לנהל את כלכלת משק הבית שלהם מתוך ראייה לטווח ארוך ועל בסיס החלטות מושכלות, וכמו כן לגלות מעורבות ואכפתיות אזרחית.

ההשפעה המיידית של הפעולות שכבר אושרו היא העלאה נוספת ביוקר המחיה, המתבטאת בנושאים הבאים:

- עליית תשלומים לחברות ומוסדות ממשלתיים: מיסים, ביטוח לאומי, תחבורה ציבורית, ארנונה, חשמל, מים, חינוך ובריאות.
- פגיעה בשירותים החברתיים.
- העלאות מחירים במגזר הפרטי, בין היתר בשל כשלי שוק שמונעים תחרות חופשית. העלויות הן בקניות בסופר, בעלויות אחזקת רכב, דיור ועוד.
- כתוצאה מהודעת הנגיד האמריקאי, ומחוסר הוודאות בישראל לגבי תקציב המדינה, ובשל העלאות המחירים, הריבית עדיין גבוהה ואין תחזית להורדתה בחודשים הקרובים. זאת לעומת ירידת הריבית בארצות הברית ובאירופה, שהחלה במחצית השנייה של שנת 2024.
- הקטנת ההכנסה הפנויה, במשק בכלל ובמגזר הציבורי בפרט, הן בשל דחיית העלאת משכורות במגזר הציבורי והן בשל העלאת תשלומי מיסים וביטוח לאומי. זאת נוסף על בעיות תעסוקה באזורי קו העימות. בקרב אוכלוסיות מוחלשות צפויה פגיעה בקצבאות.

מהות הדוח ומתודולוגיה

מהות הדוח

יותר של קבוצות אוכלוסייה שנפגעו מהמלחמה ומהאי-יציבות הביטחונית. הדוח כולל גם השוואה לנתונים שנבחנו בדוחות פעמונים בשנים קודמות, ובכך מאפשר להצביע על מגמות וכיווני התפתחות. זיהוי מגמות אלה יוצר תשתית לתובנות ולהמלצות למדיניות שתעודד בניית חוסן כלכלי ופיתוח כלים ומיומנויות להתנהלות כלכלית מושכלת בחברה הישראלית. כלים אלה חשובים תמיד, ובמיוחד כעת, בשעת שבר ואתגר לחברה הישראלית.

הדוח מתבסס על סקר פעמונים השנתי המתפרסם זו השנה הרביעית בנושא חוסן, התמודדות כלכלית של משקי הבית, מסוגלות פיננסית ורגשות מתח וחרדה הנלווים לעיסוק בכסף. הסקר תוכנן, נבנה ונותח על ידי יחידת המחקר בארגון פעמונים ובוצע על ידי חברת גיאוקרטוגרפיה במהלך דצמבר 2024.

מטרות הדוח לתת תמונה רחבה על היבטים מגוונים הקשורים בהתנהלות כלכלית של משפחות ויחידים בחברה הישראלית, זאת על רקע מלחמת חרבות ברזל והשלכותיה. הדוח מאפשר הבנה עשירה

מתודולוגיה

< שאלות מדד פעמונים לחוסן כלכלי: יכולת להתמודד עם זעזוע בהכנסות ובהוצאות, מאזן חודשי, הימנעות מצריכה חיונית, חיסכון ותחושת ביטחון ביכולת לנהל את העניינים הכלכליים.

< ההתמודדות הכלכלית של משקי הבית:

ויתורים, גירעון, הלוואות וחסכונות.

< רגש וכסף: עיסוק בכסף, רגשות שליליים ומערכת היחסים במשפחה.

< חוסן אישי וכסף: התמודדות עם אתגרים, כלים להתמודדות והשפעה על המצב הכלכלי

< מסוגלות פיננסית ויכולת לנהל כסף

בחירת השאלות התבססה על ספרות בנושא מדידת חוסן, אוריינות ומסוגלות פיננסית, חרדה פיננסית והשפעת משברים על התמודדות פיננסית (OECD, 2022; Salignac, Marjolin, Reeve & Muir, 2019).

הדוח מבוסס על סקר מייצג בקרב 1,311 משיבים בגילאי 21 ומעלה, המהווים מדגם ארצי מייצג של אוכלוסייה זו (הממצאים שוקללו). סקר זה כלל סקר אינטרנטי בקרב 739 משיבים המהווים מדגם ארצי מייצג של אוכלוסייה זו, מתוכם 102 משיבים ששירתו במילואים מאז השבעה באוקטובר, סקר אינטרנטי בקרב 272 תושבי קו העימות בדרום ובצפון, וסקר טלפוני בקרב 100 משיבים מהמגזר החרדי, 100 משיבים מהמגזר הערבי ו-100 משיבים בגילאי 55 ומעלה.

הסקר בוצע במהלך דצמבר 2024, וטווח השגיאה הסטטיסטית המרבית בנסיבות דגימה זו הוא $\pm 2.7\%$, ברמת מובהקות סטטיסטית של 95%. הסקר כלל 32 שאלות העוסקות בכלכלת המשפחה, ומתוכן שש שאלות שעל בסיסן חושב מדד פעמונים לחוסן כלכלי של משקי הבית בישראל. שאלות הסקר נגעו בנושאים הבאים:

מדד פעמונים לחוסן כלכלי

מהו חוסן כלכלי?

חוסן כלכלי תורם לרווחה פיננסית (financial wellbeing), כלומר היכולת לספק צורכי חיים בסיסיים, כמו גם לחסוך ולבנות נכסים פיננסיים. החוסן תורם לבריאות טובה יותר פיזית ונפשית, לסיפוק רב יותר מהחיים ואופטימיות רבה יותר ביחס לעתיד.

(Evans & Davies, 2024)

חוסן כלכלי מבוסס על פיתוח אוריינות פיננסית המתבטאת בידע, עמדות והתנהגויות הנרכשות במגוון תהליכים של חינוך פיננסי. אוריינות פיננסית כוללת הבנה של כסף, מעקב אחר הוצאות והכנסות, בניית תקציב, תכנון פיננסי וקבלת החלטות פיננסיות מושכלות המבוססות על הסתכלות לטווח הארוך.

חוסן כלכלי הוא היכולת להתמודד עם משברים פיננסיים, באמצעות חיזוק יכולת ההתאוששות (bouncing back) הפיננסית. ארגון ה-OECD מגדיר באופן הבא את המושג חוסן פיננסי:

"Financial resilience can be thought of as the ability of individuals or households to resist, cope and recover from negative financial shocks. Such negative financial shocks can result from various unexpected events, including those related to employment, health, changes in family composition, damage to household possessions, or other large unexpected expenses" (OECD, 2021).

מרכיבי מדד פעמונים לשנת 2024

להתמודד עם זעזועים כלכליים בהכנסות ובהוצאות, תחושת המסוגלות והביטחון של משק הבית לנהל את ענייניו הכלכליים, היכולת של משק הבית להיות מאוזן בין הוצאות והכנסות ("לסגור את החודש"), ויתורים על מזון חיוני ותרופות בגלל המצב הכלכלי והפרשה לחיסכון.

מדד פעמונים לשנת 2024 מתפרסם זו השנה הרביעית במסגרת דוח פעמונים לחוסן כלכלי של משקי בית בישראל. המדד הוא ציון בטווח שבין 0 ל-100, והוא בוחן את החוסן הכלכלי של משקי בית בחברה הישראלית, בכלל הקבוצות ובקבוצות אוכלוסייה פגיעות בפרט. הוא מזהה את היכולת

ששת מרכיבי המדד

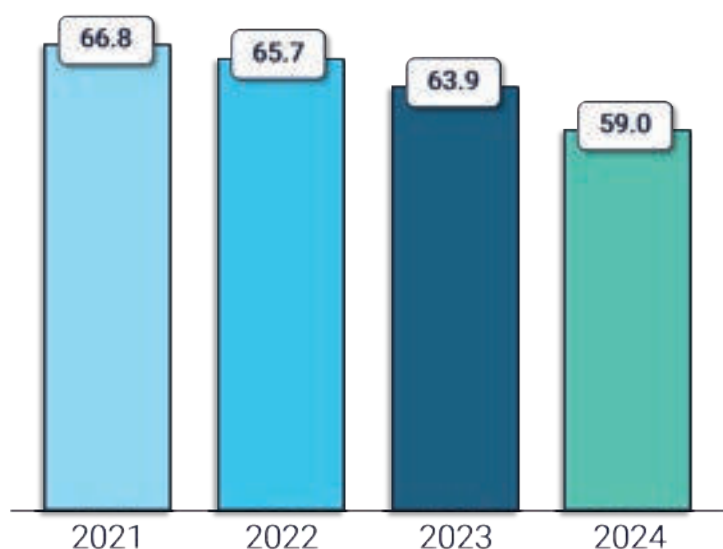
הקרובה, יזדקק לסייע מהרשויות ואף יתקרב לכניסה למעגל העוני.

מדד פעמונים לשנת 2024 מראה ירידה מובהקת ומשמעותית בחוסן הכלכלי של משקי בית בישראל. המדד מצביע על ירידה מציון 63.92 בשנת 2023 לציון 59.02 בשנת 2024. כאשר מסתכלים בראייה רב-שנתית הירידה במדד היא רציפה ומתמשכת. מציון 66.8 בשנת 2021 לציון 59.02 בשנת 2024, כלומר ירידה של כמעט 8 נקודות. לראשונה ציון המדד חצה את רף ה-60.

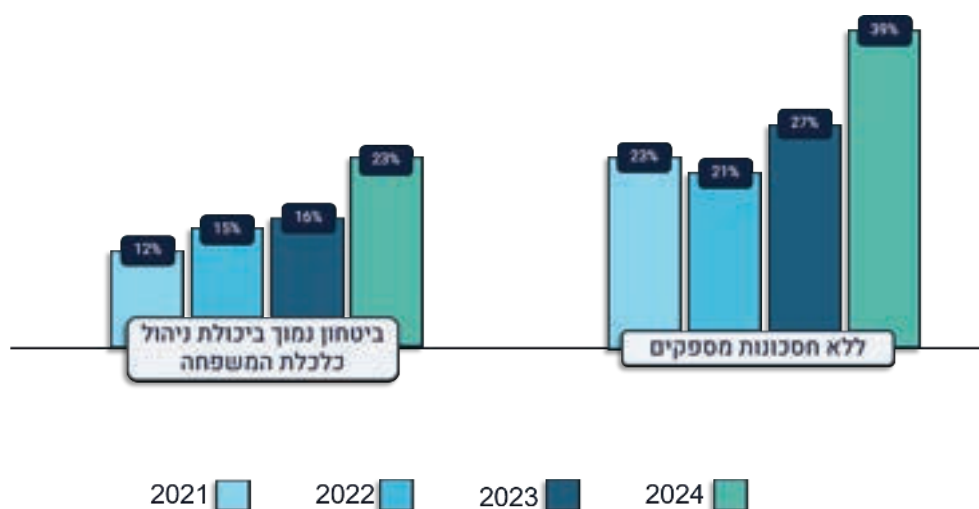
המדד מורכב משש שאלות החוזרות מדי שנה, ועל כן הוא מאפשר להשוות לאורך זמן את המגמות בתחומים הנמדדים. המדד מאפשר לזהות קבוצות אוכלוסייה עם רמת חוסן כלכלי נמוכה, הן באופן עקבי לאורך השנים והן קבוצות אוכלוסייה שרמת החוסן שלהן ירדה בשל גורמים ונסיבות משתנות. כמו למשל רמת החוסן בקרב המפונים בדרום ובצפון, בהן נעמיק בדוח זה.

ציון נמוך במדד מעיד על קושי להתמודד עם זעזועים עתידיים, גירעון חודשי, "כרית ביטחון" של חיסכון שאינה מספקת וסבירות גבוהה שמשק הבית ייכנס לסחרור כלכלי, יפתח תלות בסביבה

מדד פעמונים 2024-2021

החמרה משמעותית בשניים ממרכיבי המדד: החיסכון ותחושת הביטחון ביכולת לנהל את כלכלת המשפחה

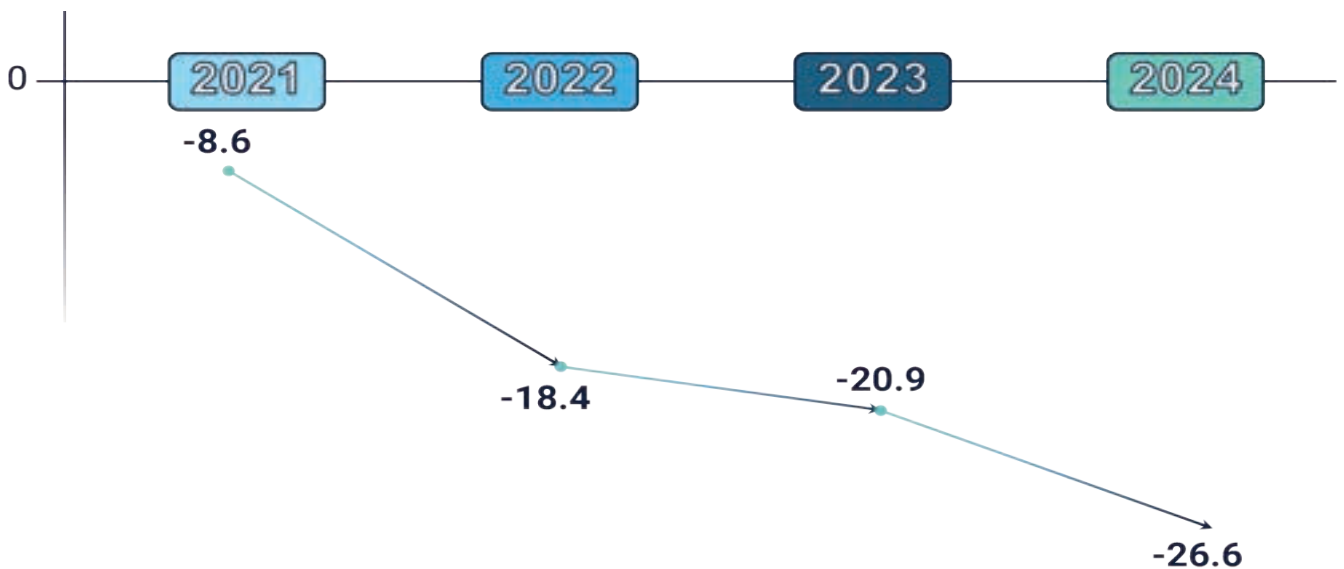
מדד אמון הצרכנים נמדד כציון שבין מינוס 100 לפלוס 100. ככל שהציון קרוב יותר למינוס 100 הוא ציון פחות טוב. הממוצע של מדד אמון הצרכנים לשנת 2024 הוא -26.6 - בהשוואה ל-20.9 בשנת 2023. למעשה בשנת 2024 נצפה הערך השנתי הנמוך ביותר של המדד מאז תחילת המדידה בשנת 2011. זהו ציון נמוך יותר מאשר בתקופת הקורונה (שם). חשיבותו של מדד אמון הצרכנים נובעת מכך שהוא מדד מקדים לפעילות כלכלית, כלומר מאפשר לזהות מגמות כלכליות עוד לפני שהן משתקפות בנתונים אחרים כמו תמ"ג או אבטלה (פילוט, 2025).

מעניין לציין כי ירידה דומה מאפיינת גם את מדד אמון הצרכנים הנבחן על ידי הלמ"ס חודש בחודשו (למ"ס, 2025). מדד אמון הצרכנים בנוי מארבע שאלות:

1. מה השינוי הצפוי במצב הכלכלי במדינה בשנה הקרובה.
2. מה השינוי הצפוי במצב הכלכלי של משק הבית בשנה הקרובה.
3. מה השינוי שחל במצב הכלכלי של משק הבית בשנה האחרונה.
4. כוונות של הפרט לרכישות גדולות בשנה הקרובה.

מדד אמון הצרכנים של הלמ"ס

ממוצעים שנתיים

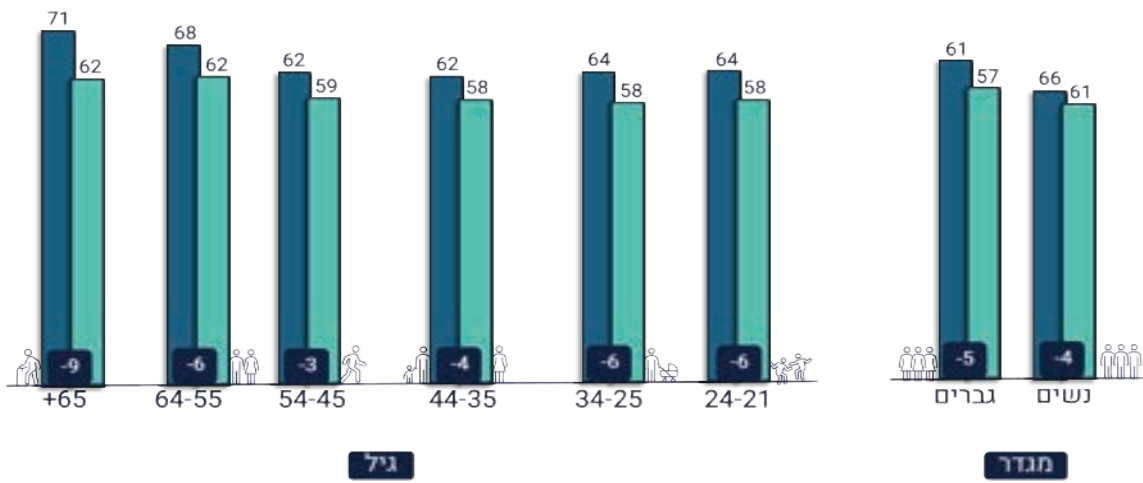

מדד פעמונים 2024 בחלוקה לקבוצות אוכלוסייה

הירידה במדד לפי אוכלוסיות

הירידה במדד מאפיינת מגוון קבוצות אוכלוסייה בישראל, גברים ונשים, צעירים ומבוגרים, חילונים וחרדים, יהודים וערבים, בעלי הכנסות נמוכות, בינוניות וגבוהות, עצמאים ושכירים.

הירידה במדד לפי קבוצות אוכלוסייה

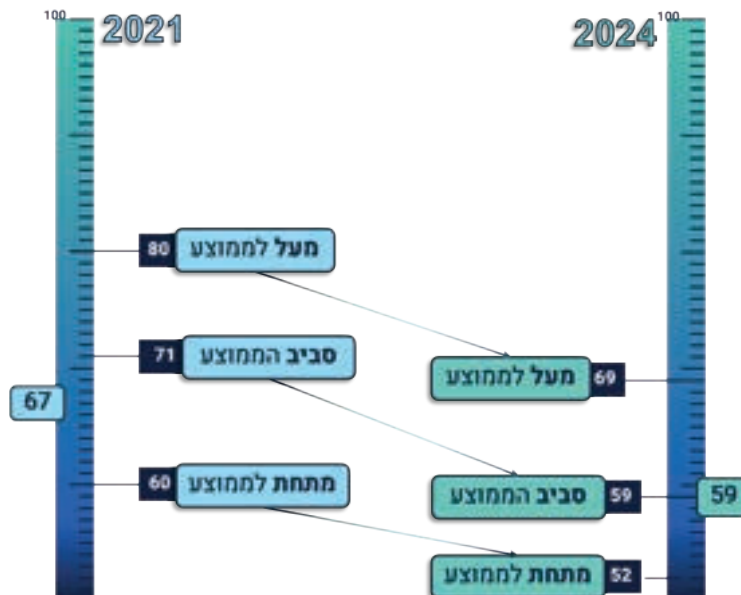

מהציון של בעלי הכנסות ממוצעות בשנת 2021. בדומה לכך, משקי בית ברמת הכנסה ממוצעת ירדו בשנת 2024 לציון נמוך יותר מאשר הציון של בעלי הכנסות נמוכות בשנת 2021.

הירידה במדד בהשוואה לפי שנים ולפי רמות הכנסה, מראה כי הירידה במדד היא כל כך משמעותית עד כדי כך שמשקי בית ברמת הכנסה גבוהה, שבשנת 2021 עמדו על ציון 80 במדד החוסן, ירדו בשנת 2024 לציון 69 במדד החוסן. ציון זה הוא נמוך יותר

הירידה במדד לפי רמות הכנסה לעומת 2021

החלוקה היא לפי ההכנסה החודשית הממוצעת של משק הבית נטו (כולל קצבאות ותמיכות כספיות): מתחת ל-12,000 ש"ח, בין 12,000 ש"ח - 18,000 ש"ח, מעל 18,000 ש"ח. משקי בית שלא ענו מה גובה ההכנסה שלהם סווגו לפי שאלה חלופית האם ההכנסה שלהם היא מתחת / סביב / מעל הממוצע (2021: 16,600 ש"ח, 2024: 17,200 ש"ח נטו).

מדד פעמונים בקרב נשים, צעירים ועצמאים

הירידה במדד – לפי מגדר

מדד פעמונים ירד הן בקרב גברים והן בקרב נשים, אך המדד של הנשים נמוך יותר משל הגברים באופן עקבי מתחילת המדידה בשנת 2021. המדד של הנשים הוא 57.2 בהשוואה למדד של הגברים שהוא 60.6. המדד של נשים חד-הוריות הוא כ-53.5 – נמוך בכ-3.7 נקודות מכלל הנשים.

37% מהמשיבים הגברים דיווחו כי יקרו או יתקשו מאוד להתמודד בעצמם במקרה של זעזוע בהוצאות, לעומת 50% מהנשים. 21% מהגברים ציינו כי אינם מרגישים ביטחון לנהל את ענייניהם הכלכליים לעומת 25% מהנשים שציינו זאת.

זו ירידה בולטת בתחושת הביטחון הכלכלית הן של נשים והן של גברים. בשנת 2023 13% מהגברים ציינו כי הם לא בטוחים ביכולתם לנהל את ענייניהם הכלכליים ו-19% מהנשים ציינו זאת. 51% מהנשים דיווחו כי בשנה האחרונה נפגעה היכולת שלהן לסגור את החודש, לעומת 40% מהגברים.

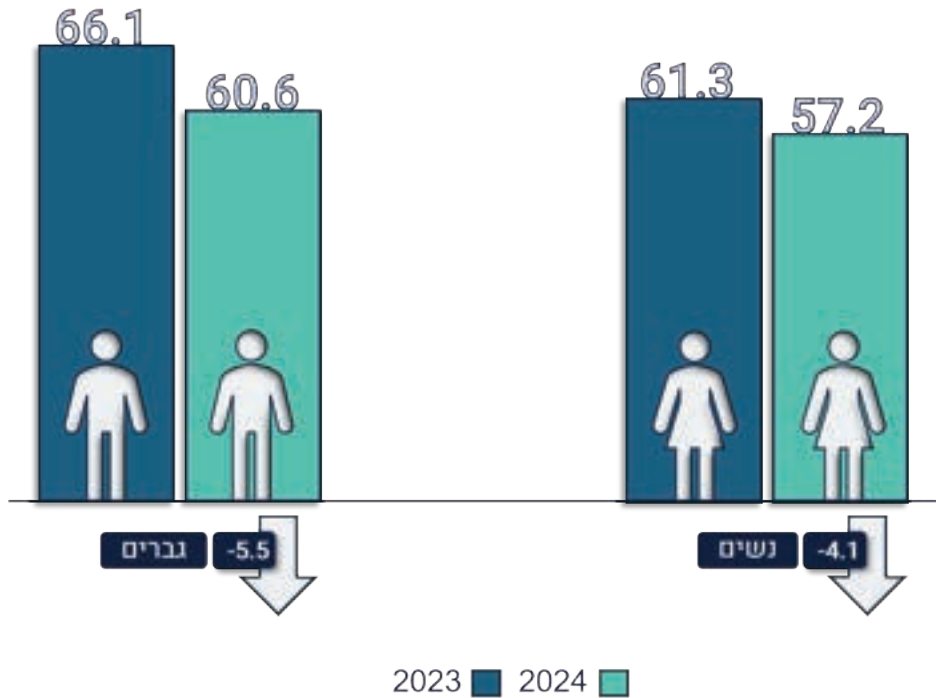
אנו מזהים נושאים שבהם לא עלו הבדלים גדולים בין גברים לנשים, כמו למשל בנושא הפרשה לחיסכון. הן בקרב גברים והן בקרב נשים קיימים שיעורים מדאיגים של היעדר חיסכון, או חיסכון מועט בלבד – 38% מהגברים ו-40% מהנשים אינם חוסכים.

חשוב לציין כי מחקרים מרחבי העולם מצביעים על הצורך להכיר בפגיעות המוגברת של נשים במצבי משבר, ולזהות את הצרכים הייחודיים של נשים במצבים אלה.

זאת כדי למנוע את העמקת האי-שוויון המגדרי בתחומים כמו מידת ההשפעה של נשים על קבלת החלטות, היכולת להתפרנס, הקושי לאזן בין עבודה בשכר והטיפול במשפחה, בריאות פיזית ונפשית וחשיפה לאלימות (בן אליהו, חסון ודגן-בוזגלו, 2024). יותר נשים מגברים מעידות על הרעה במצב בריאות הנפשי בעת מלחמת חרבות ברזל. נשים נמצאות בסיכון עקב פגיעה בשירותים הציבוריים (חינוך, רווחה ובריאות), הנובעת מהגדלת הוצאות הביטחון של ישראל. נשים תלויות יותר בשירותים אלה ואף מהוות רוב בקרב המועסקים בהם. היבט נוסף הוא חלוקת עבודות הבית השקופות בין גברים ונשים בזמני משבר ומלחמה. קיימת הנחה כי בזמנים אלה נטל העבודות השקופות על נשים גדל במשקי בית בהם גברים נעדרים על רקע השתתפותם במלחמה. הדבר פוגע בהשתתפותן של נשים בשוק העבודה (שם).

תמונת מצב של האו"ם לגבי השלכות כלכליות של מלחמת רוסיה-אוקראינה על נשים מראה כי 72% מהמובטלים הן נשים, כאשר שיעור האבטלה בקרב נשים שנעקרו מבתיהן עלה מ-3% ל-20%. עם זאת, כמעט מחצית מהעסקים הקטנים שקמו מאז תחילת המלחמה הם עסקים שנשים מובילות. ברמה המשפחתית כחמישית מהנשים שחזרו לאוקראינה לאחר שנמלטו למדינות אחרות, דיווחו שהן מקבלות יותר החלטות כלכליות במשפחה (שם).

הירידה במדד לפי מגדר 2024 לעומת 2023

הירידה במדד – קבוצות גיל

רבים השתבש בעקבות פגיעה בתעסוקה ובלמודים. ההתאוששות שלהם עשויה להיות מורכבת במיוחד בשל חוסר היציבות המובנה המאפיין את שלב המעבר לחיים בוגרים, צורך לקבל החלטות מהותיות להמשך החיים ולפתח עצמאות. ממצאי סקר מקוון שנערך על ידי בן סימון וקונסטנטינוב (2024), כשלושה וחצי חודשים מפרוץ המלחמה, מלמדים על ההשפעה השלילית הנרחבת של המלחמה על הצעירים, במגוון תחומים וביניהם התחום התעסוקתי והכלכלי. 23% מהצעירים תכננו להתחיל ללמוד בשנת 2023 אך ויתרו על הלימודים בעקבות המלחמה, 28% נאלצו לעזוב את עבודתם ממגוון סיבות (הוצאה לחל"ת, סגירת עסק, אי-יכולת להגיע למקום העבודה עקב המצב הביטחוני, שירות מילואים, פיטורים).

בכל קבוצות הגיל אנו רואים ירידה במדד החוסן, כאשר הירידה העמוקה ביותר היא בקרב בני 65+, ובמידה פחותה בשכבת הגיל של בני 55-64 וגם של בני הגיל הצעיר 21-34.

בקרב הצעירים בני 21-34

מלחמת חרבות ברזל ומצב החירום המתמשך השפיעו על צעירים בישראל ועל החוסן שלהם, בכמה היבטים, ביניהם השירות הממושך במילואים, השפעת המלחמה על הלימודים, הוצאה לחל"ת והשפעות פסיכולוגיות (שבע וקוסמן, 2024).

בנוסף, צעירים רבים נפגעו במתקפת הטרור שהתרחשה בשבעה באוקטובר, ורבים מהם מכירים בני משפחה וחברים שנפגעו. מסלול החיים של צעירים

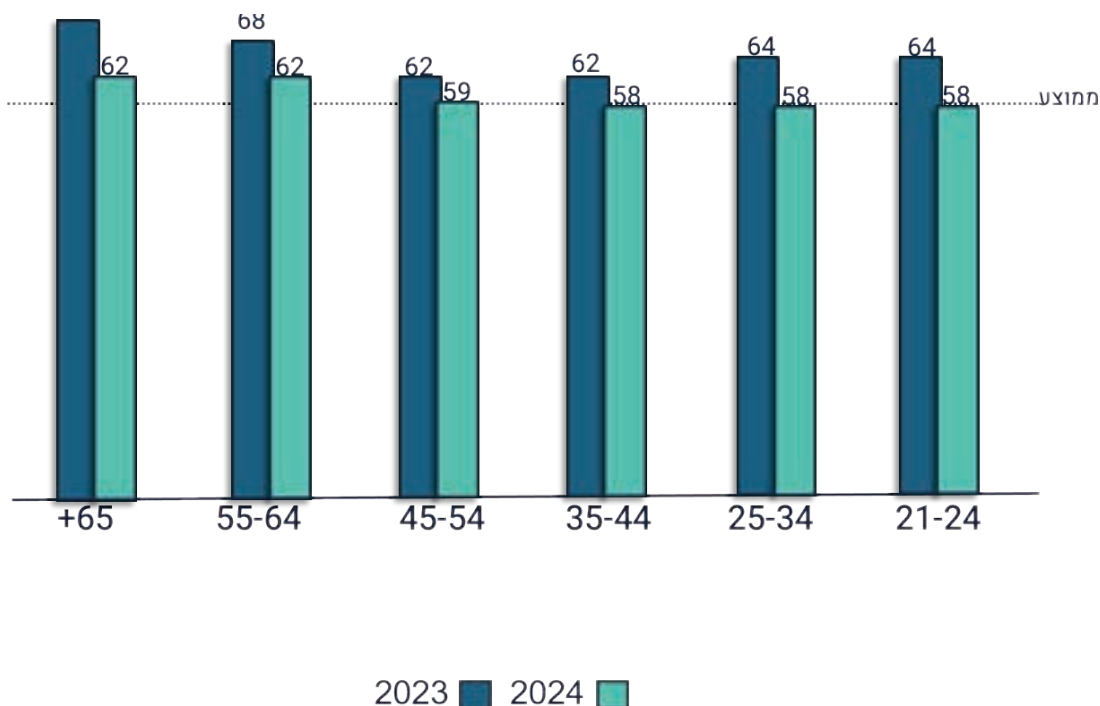

המצב הכלכלי מעורר בקרב צעירים תחושות מתח וחששות. אחד מכל שני צעירים העידו שמחשבה על המצב הכלכלי שלהם עלולה לעורר לחץ או חרדה במידה רבה או רבה מאוד, ו-45% מהמשיבים הצעירים חשים כי המצב הכלכלי הנוכחי משפיע די לרעה או מאוד לרעה על מערכת היחסים בתוך המשפחה. הצעירים הם דור העתיד, והם יישאו על כתפיהם את השיקום והצמיחה של החברה הישראלית. יש חשיבות מיוחדת להקנות להם מסוגלות פיננסית וכישורי חיים לניהול כלכלי של משק הבית, על מנת שיוכלו לבנות את עתידם.

53% ציינו שהיכולת שלהם לעמוד בהתחייבויות כספיות נפגעה במקצת או במידה רבה. בעוד שלפני המלחמה חשבון העובר ושב של 23% מהצעירים היה ביתרת חובה, בעת מילוי הסקר אחוז הצעירים שחשבון העובר ושב שלהם היה ביתרת חובה עלה ל-33%. מרבית הצעירים, 62%, דיווחו שאינם שבעי רצון ממצבם הכלכלי, אך 65% דיווחו שהם חושבים שמצבם הכלכלי ישתפר בשנים הקרובות. 50% דיווחו על החמרה במצבם הנפשי בעקבות המלחמה.

ממצאי סקר פעמונים מראים כי כמעט אחד מכל שלושה צעירים אינו בטוח ביכולתו לנהל את ענייניו הכלכליים, נתון גבוה יותר מאשר בכל קבוצת גיל אחרת. 39% מהצעירים אינם חוסכים לעתיד, או חוסכים במידה מועטה בלבד. היעדר חיסכון בתקופת גיל זו פוגע כמובן בעתידם של הצעירים.

הירידה במדד לפי קבוצות גיל

הירידה במדד – עצמאים

סקר זה בוצע בין אמצע דצמבר 2024 לתחילת ינואר 2025, ונשאלו בו שאלות זהות לסקר שנערך על ידי המכון בינואר 2024.

לפי הסקר למעלה ממחצית העצמאים טרם התאוששו, 54% מהם רשמו ירידה של כ-50% בפעילות העסקית. שיעור העצמאים שדיווחו על פגיעה בהכנסת משק הבית הוא גבוה משמעותית מהפגיעה בשכירים, 58% בקרב העצמאים לעומת 31% בקרב השכירים. במחוז הצפון בלט שיעור העצמאים שהכנסת משק הבית שלהם נפגעה, כשני שלישים מהם.

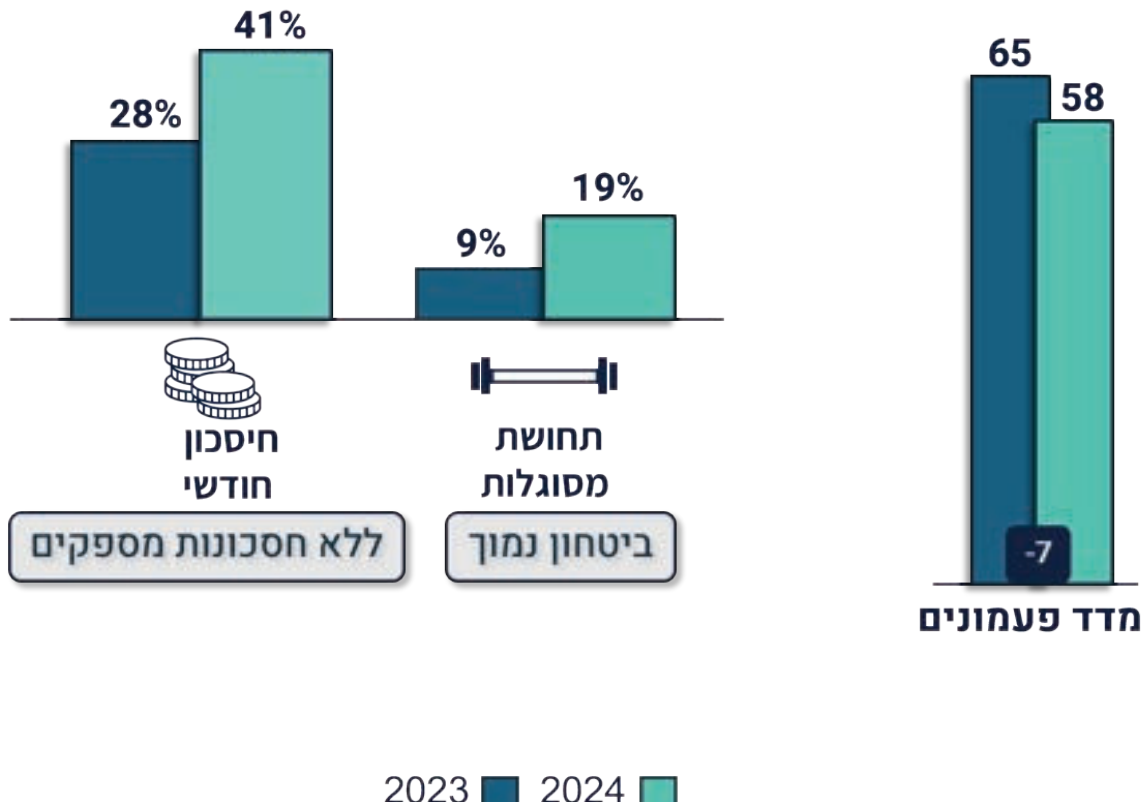
בתרשים רואים את ההחמרה במצב העצמאים ביחס למצבם בשנת 2023.

מדד פעמונים של המשיבים העצמאים עומד על 58 נקודות. לפני שנה מדד זה עמד על 65 נקודות.

47% מהמשיבים העצמאים אמרו שבשנה החולפת הם לקחו הלוואות, נכנסו למינוס או הגדילו אותן, בהשוואה ל-39% מהשכירים. עצמאים גם חוסכים פחות משכירים. בעוד שבקרב השכירים 33% העידו כי הם חוסכים רק מעט או לא חוסכים כלל, בקרב העצמאים הנתון הזה עומד על 41%.

ממצאים אלה מקבלים חיזוק מממצאי סקר שנערך על ידי המכון הישראלי לדמוקרטיה, בנושא מצבם של העובדים בזמן חרבות ברזל (אבירם-ניצן וכהן, 2025).

החמרה במדד פעמונים וברמות הביטחון והחיסכון של העצמאים

ההתמודדות הכלכלית של משקי הבית – ויתורים, הלוואות ופגיעה בחסכונות

ההתמודדות הכלכלית של משקי הבית

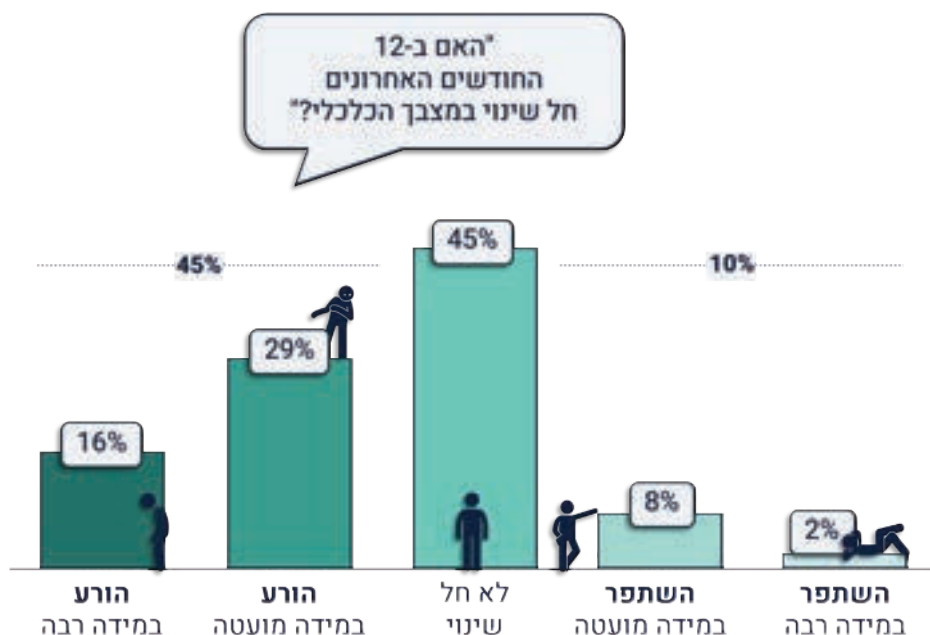
באירופה (שם). יוקר המחיה משפיע במיוחד על קבוצות אוכלוסייה בעלות הכנסות נמוכות וממוצעות מכיוון ששיעור הוצאה הממוצעת מהכנסתן על הוצאות הכרחיות למחיה גבוהה משיעור הוצאה זו בקרב אוכלוסייה עם הכנסות גבוהות. נראה כי יוקר המחיה, בד בבד עם השפעות מלחמת חרבות ברזל, מהווים אתגר כלכלי כבד למשקי הבית.

יוקר המחיה עלה בעקבות המלחמה והוא צפוי להמשיך ולעלות (מבקר המדינה, 2024). יוקר המחיה משמעו העלות הממוצעת לצריכה של משקי הבית באזור נתון הנדרשת לשם שמירה על רמת חיים מסוימת. ככזה הוא מייצג את שווי כוח הקנייה במדינות או בערים מסוימות. כיוון שכך הוא מהווה גורם בעל השפעה מהותית על רמת ואיכות החיים של אזרחי ישראל (שם).

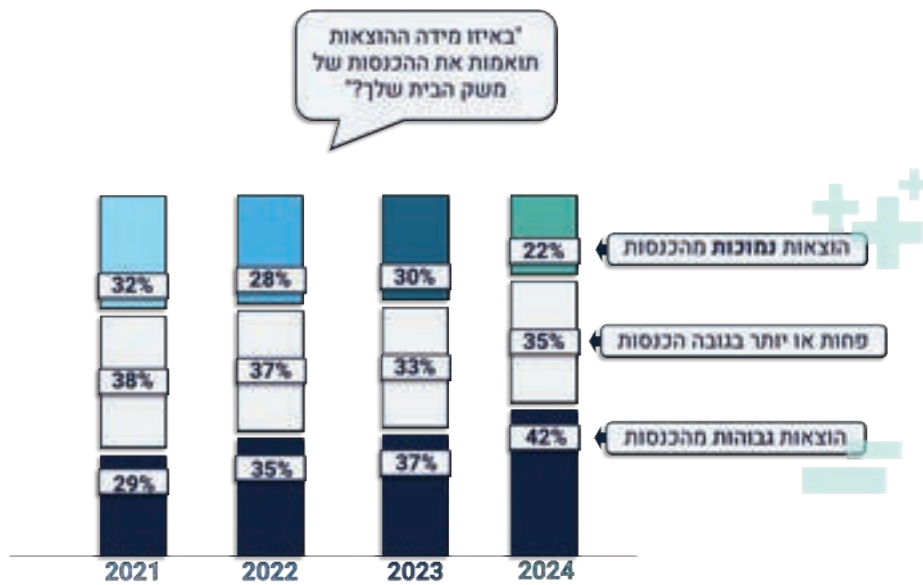
בסקר פעמונים עלו הממצאים הבאים:
45% דיווחו שבשנה האחרונה הורע מצבם הכלכלי, 42% דיווחו שההוצאות שלהם גבוהות מההכנסות לעומת 37% שדיווחו על כך לפני שנה. אחוז המדווחים שנאלצו לוותר על מוצרים בסיסיים (כגון תרופות ומזון חיוני) בגלל מצבם הכלכלי עלה מ-23% בשנה שעברה ל-31% השנה.

בדוח המבקר עולה כי משנת 2011 עד מאי 2024, עלה מדד מחירי המזון בישראל (ללא פירות וירקות) ב-23%. מדד הפירות והירקות עלה ב-37% בתקופה זו. בנוסף, קיים פער מחירים של למעלה מ-100% בין מוצרי ירקות קפואים בישראל לעומת מדינות נבחרות באירופה. כמו כן קיים פער של כ-82% בין מחירו של לחם מלא בישראל לעומת מחירו במדינות נבחרות

תפיסת השינוי במצב הכלכלי

הפער בין ההכנסות להוצאות

הנוסח המלא של השאלה הוא: "באיזו מידה ההוצאות תואמות את ההכנסות של משק הבית שלך? (הוצאות – כולל החזר חובות, הכנסות – הכנסה נטו כולל קצבאות וסיוע)", והתשובות האפשריות הן: "הוצאות גבוהות מהכנסות במידה רבה", "הוצאות גבוהות מהכנסות במידה מועטה", "הוצאות פחות או יותר בגובה הכנסות", "הוצאות נמוכות מהכנסות במידה מועטה" ו"הוצאות נמוכות מהכנסות במידה רבה". בתרשים התשובות אוחדו לשלוש קטגוריות כדי להקל על הקריאה.

זינוק באחוז המשיבים שדיווחו על המנעות מצריכת מוצרי בסיס

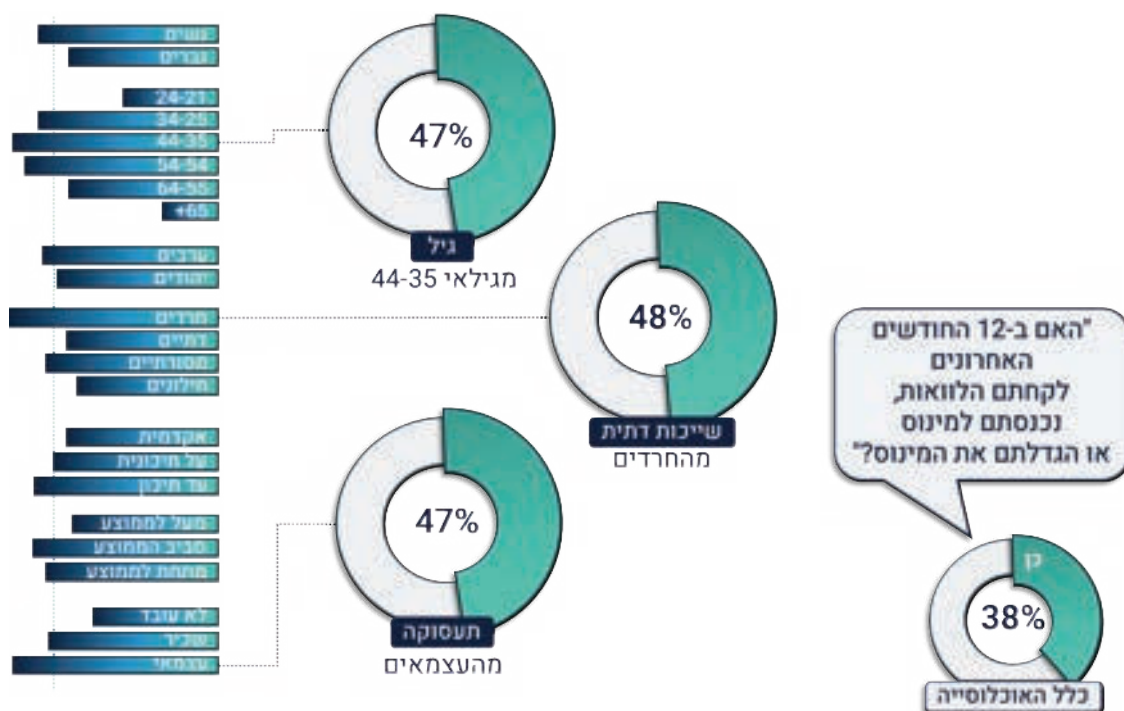
נוסח השאלה הוא: "האם ב-12 החודשים האחרונים יצא לך להימנע מצריכת מוצרים בסיסיים (למשל: תרופות, מזון חיוני וכדומה) בעקבות מצבך הכלכלי?", והתשובות האפשריות הן: "לא", "כן, פעם או פעמיים", "כן, 3-4 פעמים", "כן, יותר מ-4 פעמים" (בשנים קודמות התשובה השנייה הייתה "כן, פעם אחת"). מוצגות בתרשים כל התשובות הכוללות "כן".

באמצעות הלוואות, במדינות ה-OECD 92.9% נמנעים מכך. למעשה ישראל מדורגת במקום אחד לפני המקום האחרון בנושא זה. בתרשים זה ניתן לראות את שיעור המשיבים שדיווחו על נטילת הלוואות, כניסה למינוס או הגדלתו במהלך 2024, בקרב קבוצות אוכלוסייה שונות. ניתן לראות כי בקרב חרדים שיעור זה גבוה במיוחד, 48%, כמעט אחד משניים, ובקרב גילאי הביניים, בין 35 ל-44 (47%) ובקרב עצמאים (47%), יש שיעור גבוה של נטילת הלוואות.

38% מהמשיבים דיווחו כי בשנה האחרונה הם לקחו הלוואות, נכנסו למינוס או הגדילו אותו. נטילת הלוואות הופכת מסוכנת במיוחד כאשר היא מיועדת לכיסוי גירעון.

בסקר אוריינות פיננסית שערך בנק ישראל (בנק ישראל, 2023) עלה כי הציבור הישראלי נוהג לכסות את גירעונותיו השוטפים באמצעות הלוואות בשיעורים גבוהים יותר מאלו של ממוצע מדינות ה-OECD. בעוד שבישראל 71.8% נמנעים מכיסוי גירעונות

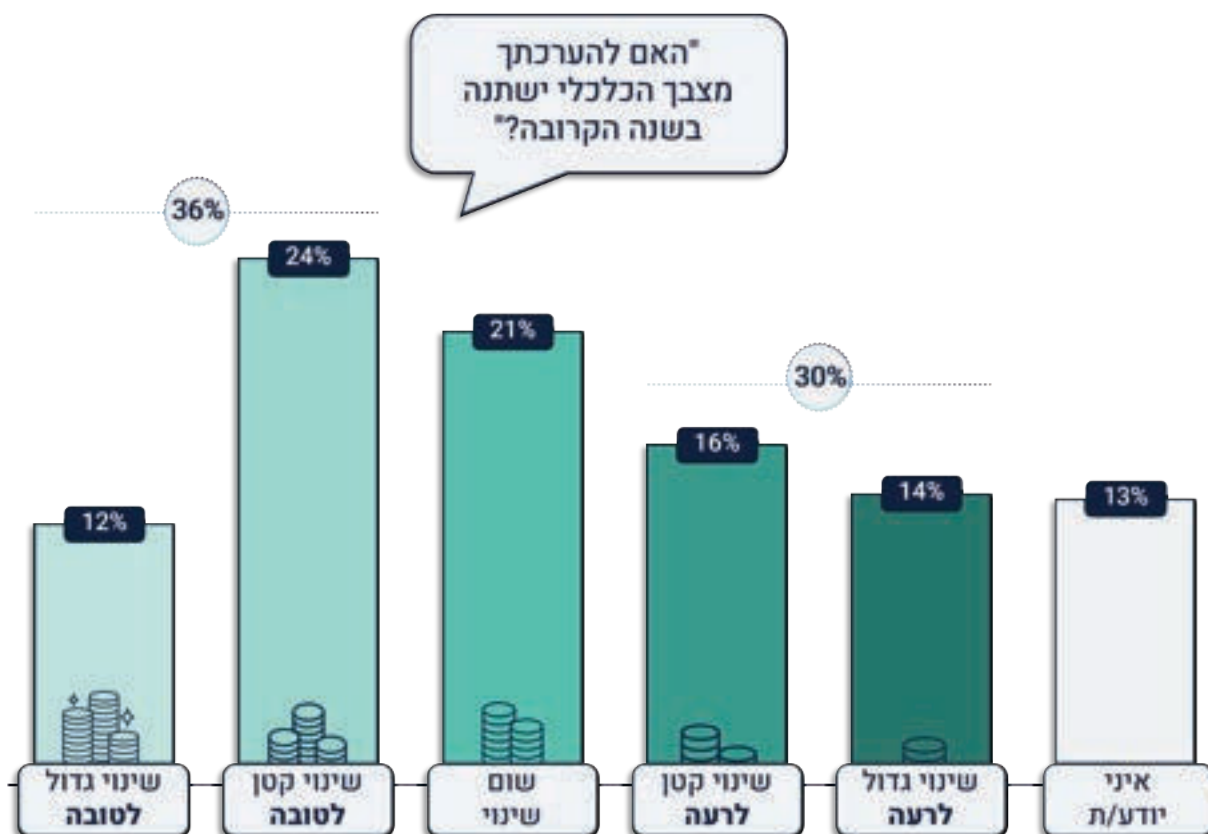
אחוז נוטלי הלוואות ב-2024 לפי אוכלוסיות

נוסח השאלה הוא: "האם ב-12 החודשים האחרונים לקחתם הלוואות, נכנסתם למינוס או הגדלתם את המינוס? (הלוואה מכל סוג, כולל מגוף פיננסי, ממשפחה ומחברים)", והתשובות האפשריות הן "כן" ו"לא". האחוזים המוצגים בתרשים הם של המשיבים שענו "כן".

הציפיות של המשיבים לעתיד הן מעורבות. מעט יותר משליש מעריכים כי מצבם ישתפר. מעט פחות משליש מעריכים כי מצבם יורע.

ההערכות לעתיד

נוסח השאלה הוא: "האם להערכתך מצבך הכלכלי ישתנה בשנה הקרובה? אם כן, האם להערכתך השינוי יהיה: "שינוי גדול לרעה", "שינוי קטן לרעה", "שינוי קטן לטובה", "שינוי גדול לטובה", "איני מעריך שמצבי הכלכלי ישתנה בשנה הקרובה", "איני יודע/ת".

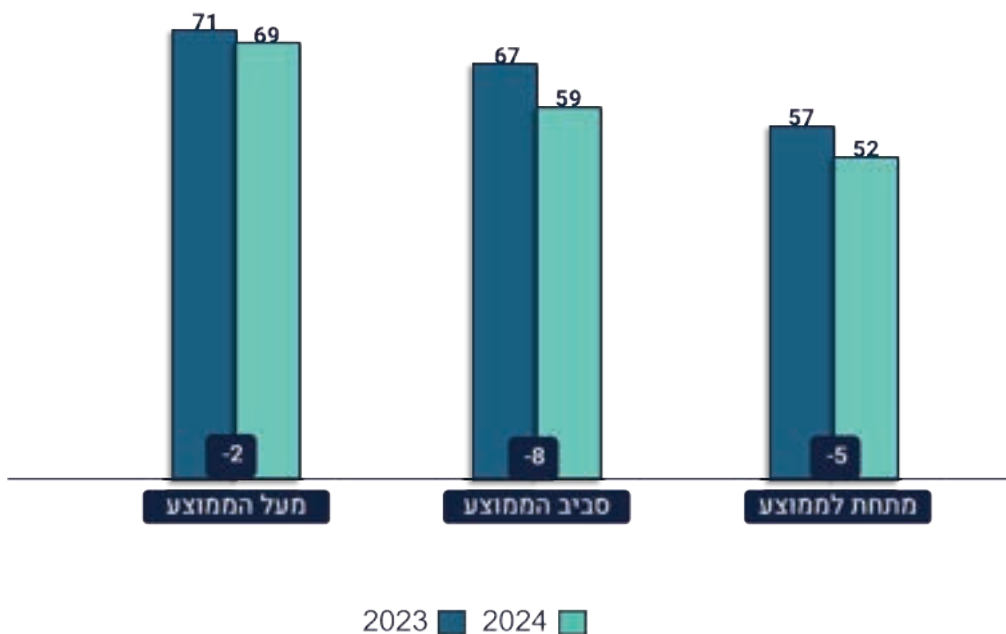
הפגיעה במשקי בית עם הכנסות סביב הממוצע

כספיות. למעשה המדד של קבוצת אוכלוסייה זו ירד בצורה משמעותית יותר מאשר בקרב בעלי הכנסות נמוכות יותר או גבוהות יותר.

נתוני הסקר מראים הרעה במצב הכלכלי של משקי בית בעלי הכנסה חודשית ממוצעת של: 12,000 ש"ח - 18,000 ש"ח נטו, כולל קצבאות ותמיכות

הפגיעה במדד החוסן של בעלי הכנסות ממוצעות

הירידה במדד החוסן לפי רמות הכנסה

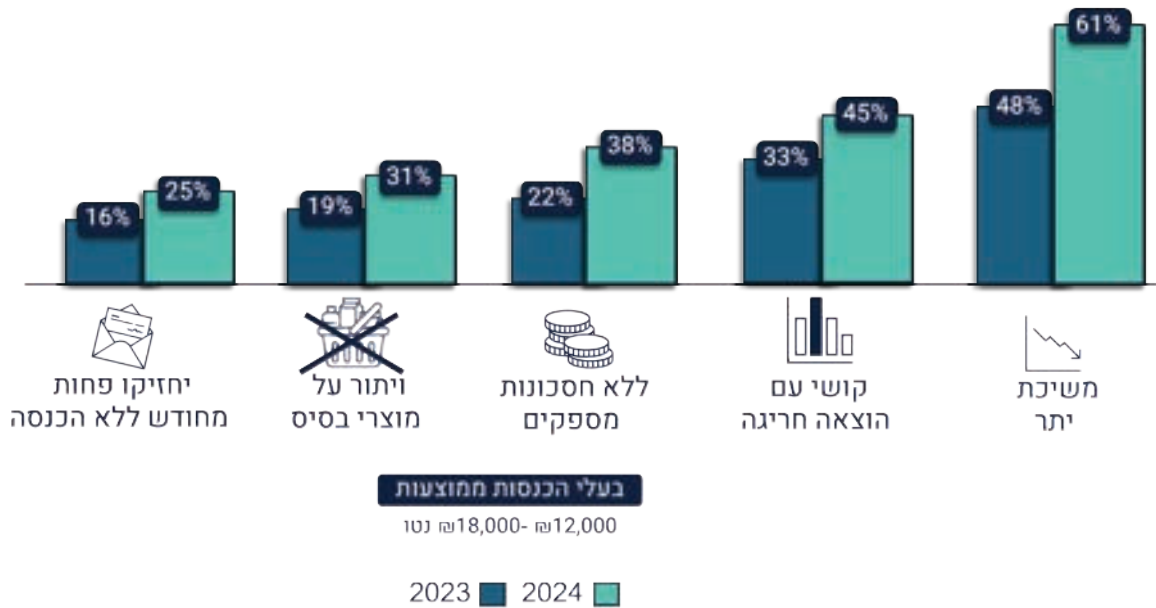
החלוקה היא לפי ההכנסה החודשית הממוצעת של משק הבית נטו (כולל קצבאות ותמיכות כספיות): מתחת ל-12,000 ש"ח, בין 12,000 ש"ח-18,000 ש"ח, מעל 18,000 ש"ח. משקי בית שלא ענו מה גובה ההכנסה שלהם סווגו לפי שאלה חלופיות האם ההכנסה שלהם היא מתחת/סביב/מעל הממוצע (17,200 ש"ח נטו).

הפגיעה בבעלי הכנסות ממוצעות, עולה גם מתוך מחקר של פורום ארלזורוב (בילבש ובן בסט, 2024). לפי מחקר זה מספר המשרות לנפש בענפים המאופיינים בשכר בינוני הצטמצם באופן משמעותי בשנים האחרונות, אך שמר על יציבות בענפים תעסוקתיים המאופיינים בהכנסה נמוכה, ואף עלה מעט בענפי ההכנסה הגבוהה.

ההרעה במצבם של משקי בית עם הכנסות סביב הממוצע מתבטאת בכך ש-45% מהם ציינו שהם יקרו או יתקשו מאוד להתמודד בעצמם במקרה של זעזוע בהוצאות, לעומת 33% מהם שציינו זאת לפני שנה. חל גידול משמעותי בקרב משקי בית עם הכנסה ממוצעת שדיווחו שהיו באוברדרפט בשנה החולפת, מ-48% לפני שנה ל-61% השנה. אחד התחומים שנפגע באופן משמעותי הוא החיסכון לעתיד. 38% השיבו שאינם חוסכים לעתיד משפחתם, או חוסכים רק מעט, לעומת 22% בשנת 2023.

פגיעה בבעלי הכנסות ממוצעות בהשוואה לשנת 2023

ההחמרה במצב של בעלי הכנסות ממוצעות

משקי בית בעלי הכנסה חודשית ממוצעת שבין 12,000 ₪ - 18,000 ₪ נטו, כולל קצבאות ותמיכות כספיות.

הפגיעה במשקי בית עם הכנסות נמוכות

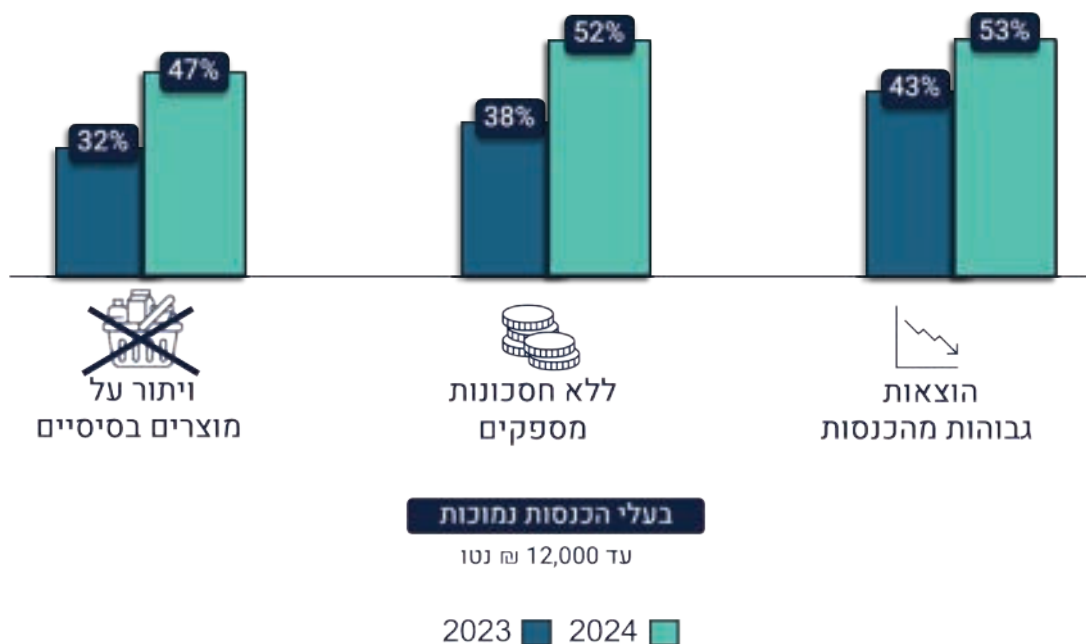
(2025). נתונים אלה תקפים כמובן רק לפניות לשירותי הרווחה ברשויות המקומיות ואינם מייצגים את כלל האנשים בישראל המתמודדים עם עוני.

לפי ממצאי דוח פעמונים, 47% מהמשיבים בעלי הכנסה נמוכה ויתרו על מוצרים בסיסיים בהשוואה ל-32% מהם לפני שנה, בקרב 53% מהם ההוצאות גבוהות מההכנסות, בהשוואה ל-43% לפני שנה. אחד הנושאים המדאיגים בקרב בעלי הכנסות נמוכות הוא הדיווח על היעדר חיסכון מספק לעתיד. בשנת 2024 54% בקרב בעלי הכנסות נמוכות העידו שאינם חוסכים כלל או שהם חוסכים במידה מועטה. היעדר חיסכון מספק מהווה פגיעה בעתיד וביכולת להיחלץ מהעוני.

עוני נחשב לתופעה רב-ממדית, המתבטאת לא רק ברמת הכנסות, אלא גם בתחומי חיים אחרים כגון בריאות, ביטחון תזונתי ודיר. לפי דוח העוני האלטרנטיבי של ארגון לתת, יש כיום בישראל 678,000 משקי בית החיים בעוני, המהווים 22.3% ממשקי הבית. בשנת 2022 משקי הבית החיים בעוני היוו 23.3% מכלל משקי הבית בישראל (לתת, 2024), כלומר לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין שיעור העוני של 2024 בהשוואה לשנת 2022. גם ניתוח שנערך במרכז המחקר והמידע של הכנסת לא העלה עדויות לגידול בשיעור התיקים של משקי בית שפנו לשירותי הרווחה ברשויות המקומיות עם נזקקות לעוני, אלא אפילו ירידה מסוימת, כך שבין אוקטובר 2023 לאפריל 2024 נפתחו 970 תיקים פחות מאשר בתקופה המקבילה לפני שנה (זעירא,

ההחמרה במצב של בעלי הכנסות נמוכות

משקי בית בעלי הכנסה חודשית ממוצעת שנמוכה מ-12,000 ₪ נטו, כולל קצבאות ותמיכות כספיות.

דרכי התמודדות עם הרעה במצב הכלכלי

עלו תשובות המבטאות דרכי התמודדות שעלולות לפגוע בעתיד משק הבית. למשל 30% מהמשיבים העידו על כניסה למינוס, ו-16% מהם העידו על משיכת כספי פיצויים ו/או קרן השתלמות. דרך התמודדות זו עלולה לפגוע בקצבת הפרישה של משקי הבית ובעתיד הפנסיוני שלהם.

משיבים שהעידו כי חלה הרעה במצבם הכלכלי, נשאלו על דרכי ההתמודדות שלהם עם הרעה זו. התשובות משקפות דרכי התמודדות אחראיות לצד דרכי התמודדות שעלולות לפגוע בהווה או בעתיד של משק הבית. 67% מהתשובות ציינו כי הם צמצמו הוצאות, כדרך להתמודד עם הרעה במצב. עם זאת

דרכי ההתמודדות עם הרעה במצב הכלכלי

השאלה הוצגה רק למשיבים שקודם לכן השיבו שמצבם הכלכלי הורע בשנה החולפת, והאחוזים המוצגים בתרשים חושבו מתוך המשיבים שנשאלו את השאלה הזו. סכום האחוזים גדול מ-100% מכיוון שהמשיבים התבקשו לבחור את כל התשובות הרלוונטיות.

ההתמודדות הכלכלית של המפונים (עקורים)

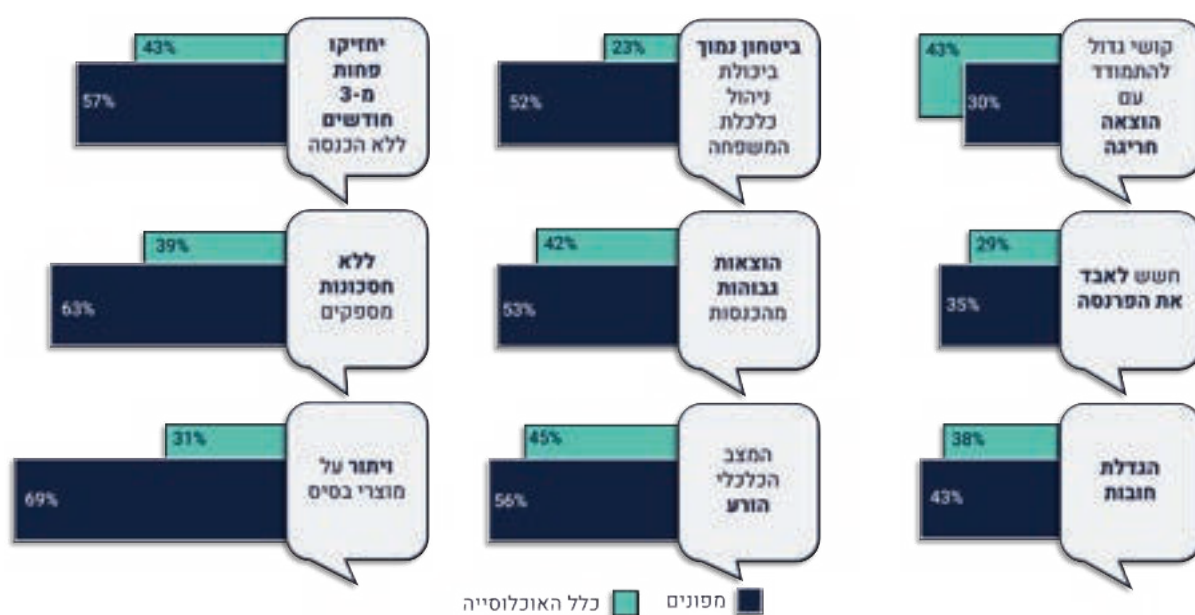
זמן שאינו ידוע (שמאי וארנון, 2010). לעקירת תושבי עוטף עזה נלוו ההשלכות הרגשיות של הטראומה שהתרחשה בשבעה באוקטובר.

הממצאים העולים בסקר פעמונים מבטאים את האתגר והקשיים של אוכלוסיית המפונים. מתוך ממצאי הסקר עולה כי לפי פרמטרים רבים אוכלוסיית המפונים נמצאת במצב כלכלי קשה יותר משל כלל האוכלוסייה. מדד החוסן שלהם הוא 50 נקודות ונמוך משמעותית ממדד החוסן של כלל האוכלוסייה שהוא 59.02. 57% מהם השיבו שיוכלו להחזיק מעמד עד שלושה חודשים בלבד במקרה של אובדן הכנסת המפרנס העיקרי, בהשוואה ל-43% בקרב כלל האוכלוסייה. 35% מהם חוששים לאבד את מקור פרנסתם, בהשוואה ל-29% בכלל האוכלוסייה.

בשלושת השבועות הראשונים לאחר השבעה באוקטובר, ובעקבות פרוץ המלחמה, התפנו מבתיים בעוטף עזה ובצפון 126,000 תושבים מ-64 יישובים (וולך, 2023). תושבים אלו עברו תהליך של עקירה מבתיים ומהקהילות שלהם. המושג עקירה, internal displacement, מתייחס למצב שבו קבוצת אנשים נאלצת לנטוש את מקום מגוריה לזמן ממושך עקב מלחמה, הפרת זכויות אדם או אסון טבע, אך נותרת בתוך גבולות המדינה (שם). בתוך הגדרה זו נכללות גם קבוצות שחזרו לאחר חודשים או שנים לאזור שברחו ממנו וגם כאלו שעברו ליישוב קבע חדש.

אנשים אלה מתמודדים עם מצב של חסך חומרי בסיסי והישרדותי. הם נאלצים להתנתק מביתם, ממקור פרנסתם, מהקהילה ומהמארג החברתי שתמך בהם. הם מתמודדים עם אי-ודאות עמוקה הכרוכה בעזיבת ביתם וסביבתם הטבעית למשך

המצב הכלכלי הקשה של אוכלוסיית המפונים

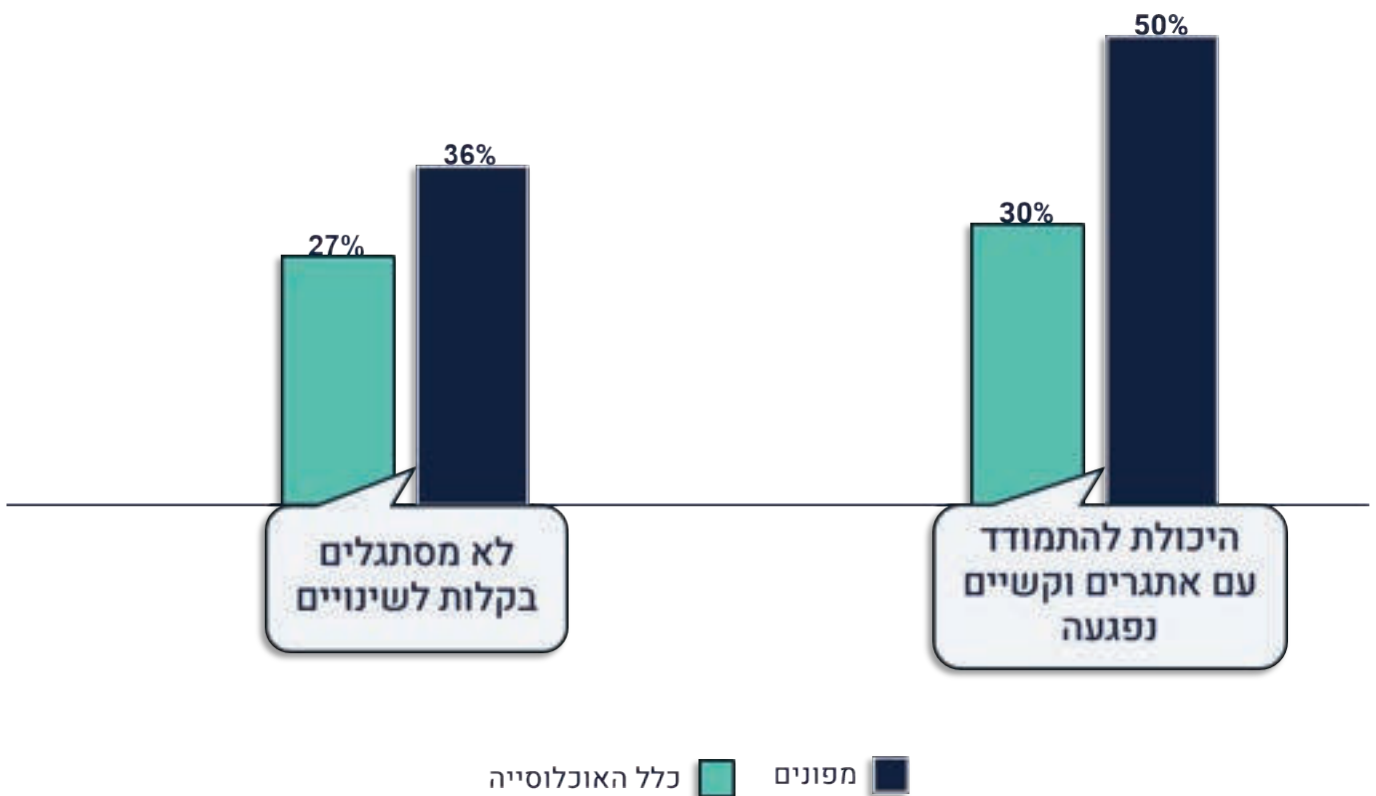

התנהגות כלכלית ותפיסת חוסן אישי – כלל האוכלוסייה ומשפחות המפונים

החוסן של האוכלוסייה הכללית. במיוחד בולט הממצא שאחד מתוך שני מפונים חש כי נפגעה יכולתו להתמודד עם אתגרים וקשיים, זאת ביחס ל-30% בקרב כלל האוכלוסייה.

קיימים הבדלים בין אוכלוסיית המפונים וכלל האוכלוסייה גם בהקשר לתפיסת החוסן האישי שלהן. מתוך הממצאים עולה כי תחושת החוסן האישי של המפונים נמוכה משמעותית מתחושת

תפיסת החוסן האישי של אוכלוסיית המפונים

ההשפעה הרגשית של המצב הכלכלי

נתון נוסף מתייחס להשפעה של המצב הכלכלי על מערכת היחסים במשפחה. בעוד שבסקר הנוכחי 38% טענו כי המצב הכלכלי משפיע לרעה על מערכת היחסים במשפחה, בסקר בשנת 2021 ציינו זאת רק 27% מהמשיבים.

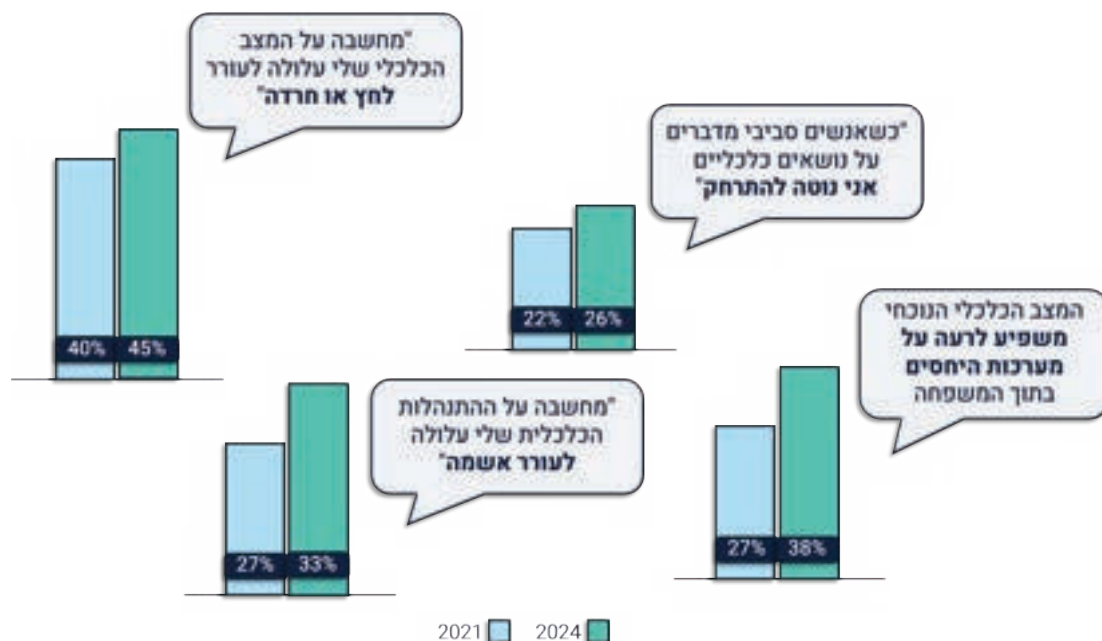
פערים משמעותיים קיימים גם ביחס לעוצמת הרגשות השליליים כלפי כסף בהשוואה בין המשיבים שדיווחו כי נטלו הלוואה, או נכנסו למינוס, או הגדילו את המינוס הקיים, לעומת משיבים שלא פעלו כך. פערים אלה ממחישים את הנטל הרגשי עימו מתמודדים בעלי חוב לצד הנטל הכלכלי הרובץ עליהם. כמו כן קיימים פערים בין מפונים, משרתי מילואים וכלל האוכלוסייה. המפונים נוטים להחזיק ברגשות שליליים ביחס לכסף, מעל ומעבר לרגשות אלה בקרב כלל האוכלוסייה. לדוגמה, כמעט אחד מבין שניים מהמפונים נוטה להתרחק משיח כלכלי, בקרב משרתי המילואים 43% נוטים להתרחק משיח כלכלי לעומת כ-26% בכלל האוכלוסייה.

המלחמה המתמשכת מהווה גורם סיכון משמעותי לבריאות הנפשית המתבטא בתסמיני לחץ, חרדה ופוסט-טראומה. ההשפעות האלה עלולות לפגוע בתפקוד היום-יומי בכל תחומי החיים. בריאות פיננסית ורווחה אישית קשורות זו בזו. חסכוניות ונכסים מסייעים בעת התמודדות עם משברים. הם מביאים להפחתת מתחים, הגברת תחושת שליטה, חיזוק המסוגלות העצמית וראייה לטווח ארוך (Weida, Carroll-Scott, Le Scherban, Bloom & Chilton, 2024).

ממצאי הסקר מראים כי הציבור חווה רמה גבוהה של רגשות שליליים, ביניהם לחץ, חרדה, אשמה והשפעה שלילית של עיסוק בכסף על מערכות היחסים במשפחה. ניתן לבחון את הממצאים בראייה לאחור ולהשוותם לממצאי סקר פעמונים שנערך בשנת 2021 וכלל שאלות זהות. קיימת החמרה בכל השאלות שבחנו את עוצמת הרגשות השליליים המתעוררים מעיסוק בכסף, למשל "מחשבה על המצב הכלכלי שלי עלולה לעורר לחץ או חרדה". בסקר הנוכחי 45% מהמשיבים הסכימו עם היגד זה, בעוד שבשנת 2021 רק 40% הסכימו עם היגד זה.

רגשות לגבי כסף והשפעה של המצב הכלכלי על מערכות יחסים בכלל האוכלוסייה:

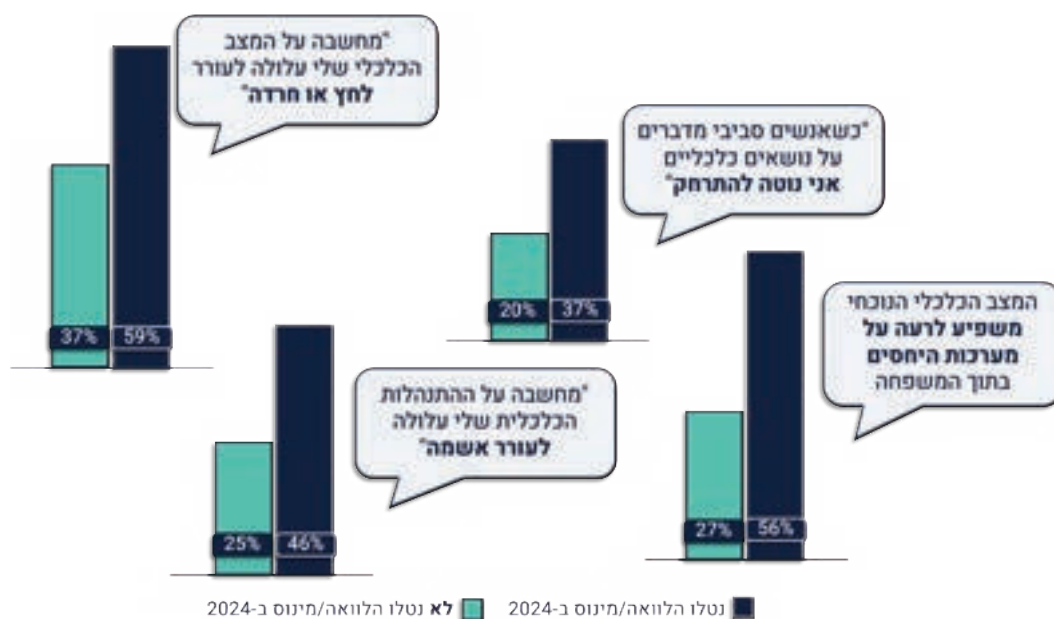
השוואה בין ממצאי סקר 2021 ל-2024

התשובות האפשריות לשלושת ההיגדים הראשונים: "כלל לא", "במידה מועטה", "במידה בינונית", "במידה רבה", "במידה רבה מאוד". התשובות המוצגות הן: "במידה רבה" ו"במידה רבה מאוד".

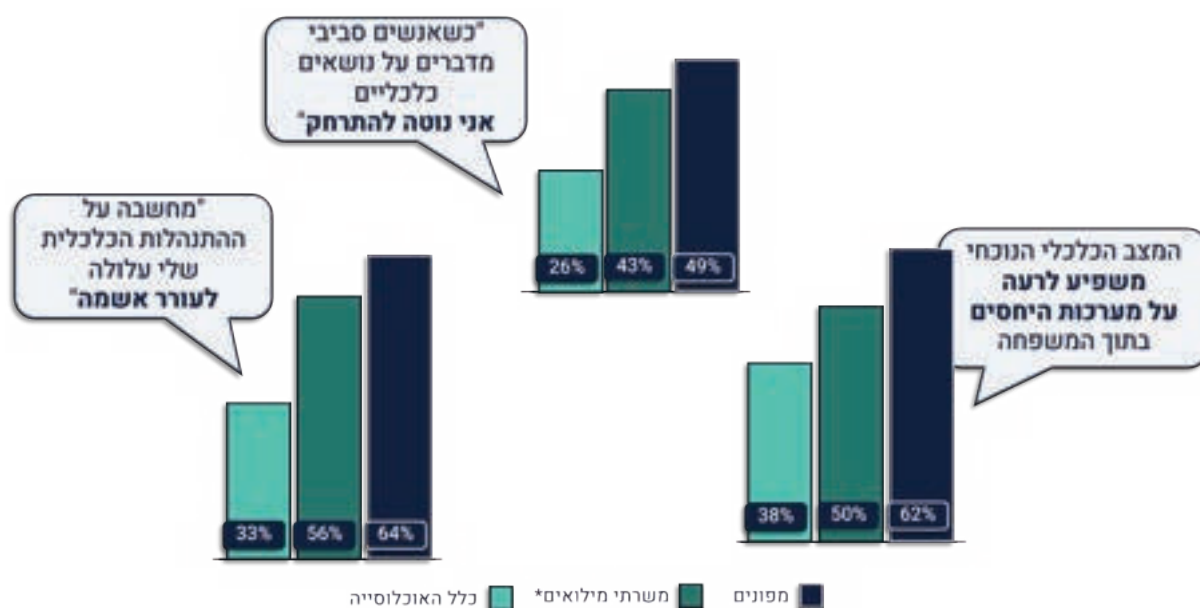
נוסח השאלה הרביעית: "האם המצב הכלכלי הנוכחי משפיע על מערכות היחסים בתוך המשפחה שלך (בן/בת זוג, הורים, ילדים)?" התשובות האפשריות: "משפיע מאוד לטובה", "די לטובה", "די לרעה", "מאוד לרעה", "לא משפיע כלל". התשובות המוצגות הן: "די לרעה" ו"מאוד לרעה".

השפעה רגשית ונטילת הלוואה/מינוס: השוואה בין משיבים שנטלו הלוואה לבין אלה שלא

השיבו "כן" לשאלה "האם ב-12 החודשים האחרונים לקחתם הלוואות, נכנסתם למינוס או הגדלתם את המינוס? (הלוואה מכל סוג, כולל מגוף פיננסי, ממשפחה ומחברים)".

משרתי המילואים והמפונים: השוואה בין כלל האוכלוסייה, משרתי מילואים ומפונים

*משקי בית בהם לפחות אחד מבני הזוג שירת במילואים מאז פרוץ המלחמה.

תהליכי ליווי כלכלי והשפעתם על התנהלות כלכלית נבונה

אותם לבקש ליווי והדרכה, מסיימים את תהליך הליווי כאשר עמדותיהם לגבי התנהלות כלכלית נבונה טובות יותר מאשר של הציבור הרחב. למשל 70% ממשפחות פעמונים שנבדקו במסגרת המחקר דיווחו בתום הליווי שהן מתנהלות לפי תקציב, בהשוואה ל-48% בקרב של הציבור הרחב, כאשר בתחילת הליווי רק 20% מהן התנהלו לפי תקציב. בתום הליווי 81% בקרב משפחות פעמונים העידו על ביטחון גבוה ביכולת שלהן להתנהלות כלכלית נבונה, בהשוואה ל-42% בקרב הציבור הרחב.

מסוגלות פיננסית משמעה התנהגויות המבטאות התנהלות כלכלית נבונה, כמו מעקב אחר הוצאות והכנסות, התנהלות בהתאם לתקציב, צרכנות נבונה והפרשה לחיסכון. כדי לזהות את ההשפעה של תהליכי ליווי ושיקום כלכלי של משפחות המלוות בפעמונים על עמדותיהן לגבי התנהלות כלכלית נכונה, ממלאות המשפחות המלוות שאלונים בתחילת הליווי ובסיומו.

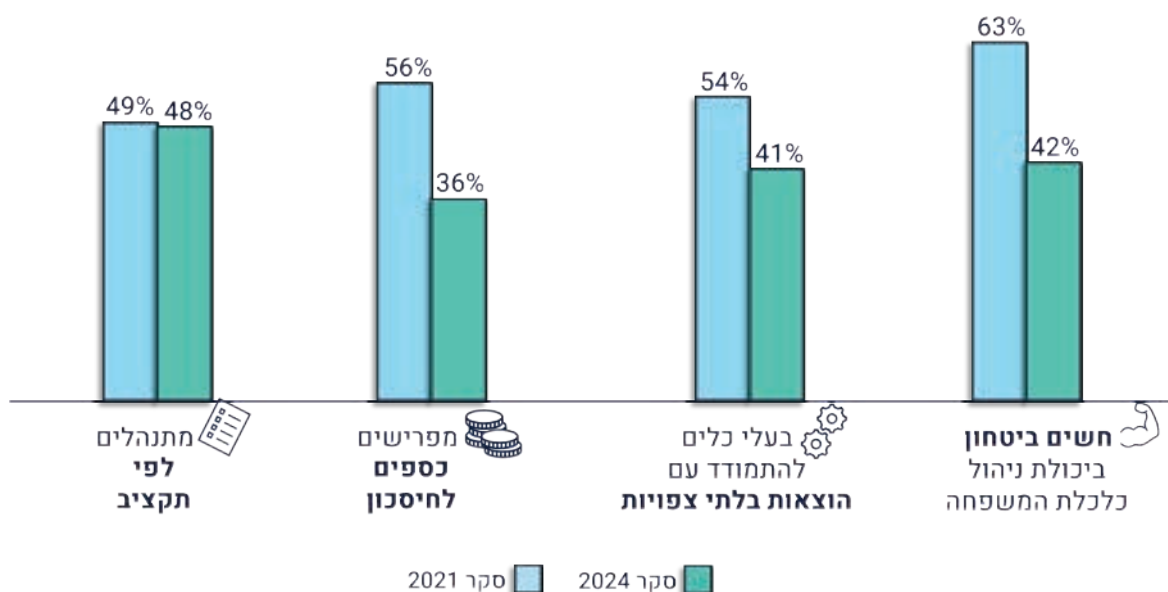
בחנו את העמדות של הציבור הרחב ביחס לשאלות אלה וכן את העמדות של משפחות שעברו ליווי בפעמונים. את ציבור משקי הבית בחנו במסגרת סקר פעמונים לציבור הרחב בשנת 2021 ובשנת 2024.

מסוגלות פיננסית משמעה התנהגויות המבטאות התנהלות כלכלית נבונה, כמו מעקב אחר הוצאות והכנסות, התנהלות בהתאם לתקציב, צרכנות נבונה והפרשה לחיסכון.

הממצאים מראים כי במרבית התחומים חלה הרעה בעמדות הציבור ביחס להתנהלות כלכלית נבונה. למשל 36% מעידים כי הם מפרישים לחיסכון או לקרן השתלמות, לעומת 56% בשנת 2021. חל צמצום בקרב המשיבים המעידים על עצמם שיש להם כלים להתמודד עם הוצאות בלתי צפויות, מ-54% בשנת 2021, ל-41% בשנת 2024.

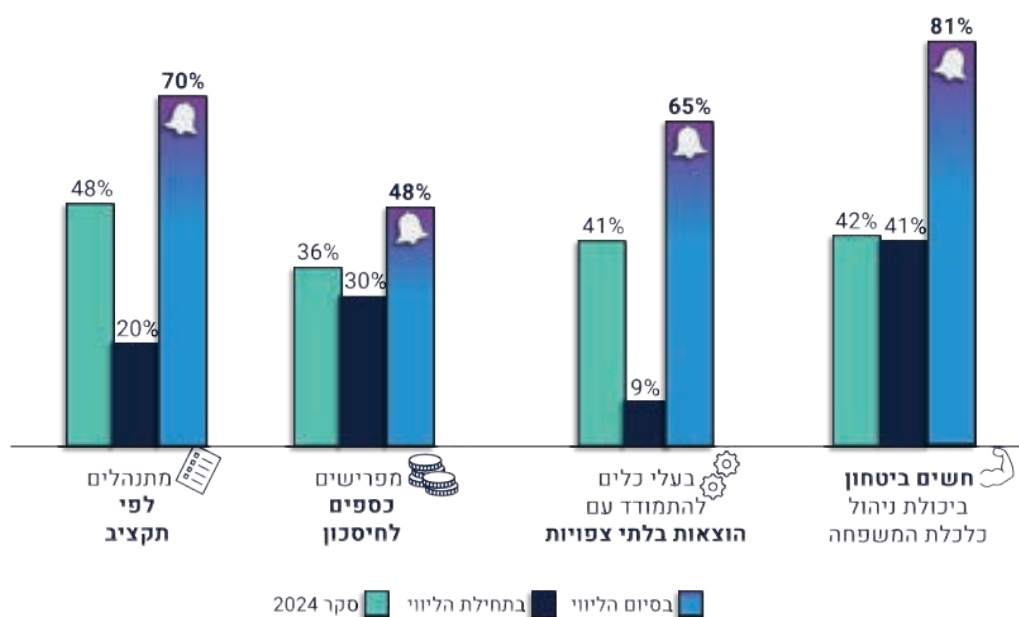
עם זאת, משקי הבית שפנו לפעמונים, שהם לרוב משקי בית המאופיינים בקשיים כלכליים שהובילו

מסוגלות כלכלית של כלל האוכלוסייה 2021 לעומת 2024

נוסחי ההיגדים: "אנו מתנהלים לפי תקציב ומקפידים שלא לחרוג ממסגרתו", "אנו מפרישים כספים לחיסכון ו/או לקרן השת"ממות", "יש לנו את הכלים להתמודד עם הוצאות בלתי צפויות במידה ויהיו", "אנו מרגישים ביטחון ביכולותינו לנהל בהצלחה את עניינינו הכלכליים המשפחתיים". התשובות האפשריות הן: "כלל לא", "במידה מועטה", "במידה בינונית", "במידה רבה", "במידה רבה מאוד". התשובות המוצגות הן: "במידה רבה" ו"במידה רבה מאוד".

מסוגלות כלכלית: משפחות פעמונים לעומת כלל האוכלוסייה

משפחות פעמונים: משפחות שעברו תהליך ליווי בפעמונים, מילאו שאלון של תחילת ליווי, וענו על שאלון הסיום במהלך דצמבר 2024; n=54. כלל האוכלוסייה: משיבי סקר פעמונים במהלך דצמבר 2024; n=1,311.

סיכום והמלצות

סקר פעמונים שנערך בדצמבר 2024, בחן את החוסן הכלכלי של משקי הבית בישראל באחת התקופות הקשות שידעה מדינת ישראל. בעת כתיבת שורות אלה אנו עדיין נתונים במלחמה והאי-ודאות עמוקה. משבר זה מתרחש על רקע העלייה ביוקר המחיה, עליית הריבית החל מאפריל 2022 ומשבר הקורונה שהיכה במשקי הבית לפני כארבע שנים.

מדד פעמונים מעלה מגמה מדאיגה של ירידה רציפה בחוסן הכלכלי של משקי הבית בישראל, וירידה חדה בחוסן בין שנת 2023 לשנת 2024. בהשוואת מדד פעמונים בין השנים 2021 ו-2024 אנו רואים כי משקי בית בכל המגזרים ובכל רמות ההכנסה ירדו משמעותית במדד החוסן שלהם. מגמה זו עומדת בהלימה לירידה משמעותית במדד אמון הצרכנים הנבחן על ידי הלמ"ס, חודש בחודשו. הציון הממוצע של מדד זה לשנת 2024 הוא 27.- זהו הציון הנמוך ביותר מאז החלה המדידה בשנת 2011.

בסקר פעמונים משקי הבית מדווחים על צמצום בחיסכון, על קושי להתמודד עם זעזועים פיננסיים ועל הרעה במצבם הכלכלי. אנו קוראים למקבלי ההחלטות לעצור מגמה מדאיגה זו:

- כדי להימנע מפגיעה נוספת במעמד הביניים, מנוע הצמיחה של המשק הנושא בעיקר הנטל הכלכלי ועלול להתדרדר לסף העוני או לעוני.
- כדי לא להחמיר את העול הכלכלי על בעלי ההכנסות הנמוכות הנאבקים ממילא בעוני.
- כדי לעצור את השחיקה בחסכוניות המטילה

- צל כבד על העתיד הכלכלי בטווח הקצר, הבינוני והארוך (העתיד הפנסיוני).
- כדי למתן את התחושות השליליות והציפיות הפסימיות של משקי הבית לעתידם הכלכלי.
- כדי לעודד את יכולת השגשוג והצמיחה של משקי הבית.

החוסן הכלכלי של משקי הבית הוא אינטרס לאומי, וההשקעה בו היא השקעה בחוסן הכלכלי של מדינת ישראל.

תמרורי האזהרה העולים מדוח פעמונים מחייבים תשומת לב מעמיקה של מקבלי ההחלטות ונקיטת פעולה מערכתית הנשענת על שותפות בין מגזרית, הכוללת את הממשלה, המגזר העסקי, השלטון המקומי, קהילות מקומיות וארגונים ללא כוונת רווח. דווקא בשל המציאות המשברית עימה מתמודדת החברה הישראלית חדשות לבקרים, יש לבנות תוכנית כוללת שתאפשר הכנה של הציבור להתמודדות אפקטיבית עם כלכלת המשפחה בשגרה ובעת חירום.

חשוב לציין שיש אחריות רבה גם לציבור משקי הבית להתנהל באופן פרואקטיבי כדי לרכוש ידע וכלים להתנהלות כלכלית נבונה שתאפשר להם חוסן ויציבות כלכלית. יש לפעול על בסיס גישה הוליסטית המשלבת בין מדיניות מקרו-כלכלית, חינוך פיננסי, ליווי כלכלי אישי ומעורבות קהילתית.

פירוט ההמלצות:

1. מדיניות מקרו-כלכלית

קהל יעד: משרד האוצר, בנק ישראל, איגוד הבנקים, הבנקים המסחריים, רשות שוק ההון, הכנסת.

ההתנהלות הכלכלית של משקי הבית מתקיימת בתוך הקשר מוסדי, רגולטורי וחברתי. דוח מבקר המדינה בנושא יוקר המחיה והתמודדות המדינה עם הריכוזיות והמונופולין בענף המזון ומוצרי הצריכה (מבקר המדינה, 2024), מראה נתונים מדאיגים ביותר בתחום זה. כוח הקנייה של הצרכן בישראל נמוך בכ-300% לעומת כוח הקנייה של הצרכן בבריטניה, בצרפת ובארצות הברית, במונחי שכר של שעת עבודה. שוק המזון נשלט על ידי שלושה ספקי מזון, השולטים ביותר מ-85% מסך המכירות ב-20 קטגוריות של מוצרי מזון (שם). כיוון שכך, נדרשת פעולה אמיצה של רשויות המדינה להתמודדות עם אתגרים ברמה המקרו-כלכלית.

- **התמודדות עם יוקר המחיה:** נקיטת צעדים אקטיביים להורדת יוקר המחיה, כגון פיקוח על מחירים, הסרת חסמים לתחרות והקלה על יבוא.
- **חיזוק רשתות הביטחון הסוציאלי:** להקצות יותר תקציבים לרשתות הביטחון הסוציאלי, כגון הבטחת הכנסה, דמי אבטלה וסיוע בשכר דירה, הפחתת בירוקרטיה, על מנת להבטיח רמת חיים מינימלית לכל אזרח.
- **עידוד צמיחה:** קידום צמיחה כלכלית בת-קיימה, המייצרת מקומות עבודה איכותיים, קידום חקלאות מקומית ובניית פלטפורמות שיווק מהחקלאי לצרכן כדי להוזיל עלויות, שיפור נגישות למקומות תעסוקה, שיפור מערכת התחבורה על מנת להפחית את האי-שוויון.
- **הגנה על החיסכון הפנסיוני:** הבטחת יציבות החיסכון הפנסיוני, תוך הגנה עליו מפני שחיקה

כתוצאה מהאינפלציה והשינויים בשוק ההון.

• גילוי אחריות ציבורית במערכת הבנקאית:

בשנה האחרונה היה גידול עקבי בהיקף האשראי הצרכני שניתן למשקי הבית. הריבית על ההלוואות והאוברדרפט שגובים הבנקים וחברות כרטיסי האשראי נמצאת במגמת עלייה על אף שלא חל שינוי בריבית במשק (וולינסקי ורוכוורגר, 2025). מעגל האשראי הוא מעגל שעלול להיות מסוכן, במיוחד כאשר ההלוואות נלקחות כדי לכסות את המינוס והחיסכון מתדלדל. זאת במיוחד לאוכלוסיות עם הכנסות נמוכות אך גם לבעלי הכנסות ממוצעות שעלולות לקחת סיכונים רבים יותר. במקביל בולט הפער בין הריבית על הלוואות לריבית על פיקדונות. הרוב המוחלט של העו"ש אינו נושא ריבית. בהתאם למתווה שפורסם על ידי בנק ישראל בפברואר 2025, על המערכת הבנקאית לגלות אחריות חברתית במציאות של אי-ודאות גאו-פוליטית. יש לתת ריבית או הטבות ליתרות הזכות בחשבון העו"ש, להעלות את הריביות המשולמות על פיקדונות לטווח קצר. להפחית את שיעורי הריבית על יתרות החובה ("אוברדרפט"), להסיט כספים אוטומטית, מעל ליתרה מינימלית שהוגדרה מראש, מהעו"ש למסלולים מניבי תשואה, ולתת פטור מעמלות או הנחה משמעותית לקבוצות אוכלוסייה מובחנות (בנק ישראל, 2025). יש לתת אשראי על בסיס הבנה מלאה של צורכי ומגבלות הלקוחות.

- **עידוד לחיסכון:** יש להעניק מידע פשוט וברור לציבור על תכנון ובחירת אפיקי חיסכון והשקעה, המותאמים לאוכלוסיות מגוונות. זאת על מנת "לאמן את שריר החיסכון".

2. חיזוק האוריינות הפיננסית בחברה הישראלית

מלימודי הליבה. יש לכלול בה מגוון נושאים, כגון ניהול תקציב, חסכונות, השקעות, מיסים וזכויות צרכניות. הילדים והנוער עשויים להיות סוכני שינוי שישפיעו על ההורים והמשפחה לאמץ דפוסים של התנהלות כלכלית מושכלת.

- **הכשרת מורים:** הכשרת מורים בתחום האוריינות הפיננסית במהלך לימודי הוראה בבתי ספר לחינוך ובסמינרים, ולאחר הסמכתם כחלק מתוכנית ההשתלמויות למורים.

- **שילוב לימודי אוריינות פיננסית לקראת גיוס לצה"ל, בתחילת השירות ועם השחרור:** לא רק כסדנה חד-פעמית אלא כקורס המאפשר למידה ויישום תוך תמיכה והכוונה. במקביל ניתן לבנות עבור אוכלוסייה זו תוכנית חיסכון ייעודית במסלול של הפרשה קבועה באחוז מסוים, כולל תמריץ של המדינה למי שיחסוך.

- **שילוב לימודי אוריינות פיננסית כתוכנית חובה בלימודים גבוהים:** אקדמיה, מכללות, מסגרות תורניות, מסגרות מקצועיות על-תיכוניות.

- **קמפיין הסברה לאומי:** השקת קמפיין הסברה לאומי להעלאת המודעות לנושא האוריינות הפיננסית וחשיבותה, תוך התמקדות בהפגת חששות וחרדות סביב כסף.

- **פיתוח חדשנות, מבוססת בינה מלאכותית:** פיתוח כלים דיגיטליים אינטראקטיביים ונגישים ללימוד אוריינות פיננסית, כגון משחקים, סימולציות ואפליקציות.

קהל יעד: משרד החינוך, בנק ישראל, המשרד לשוויון חברתי, רשויות מקומיות (מנהלי חינוך ברשויות, מנהלי הגיל השלישי, מרכזי צעירים, עולים וכו'), צה"ל, אוניברסיטאות, מכללות ושיביות.

אוריינות פיננסית מוגדרת כיכולת להבין מושגים פיננסיים ולקבל על בסיס הבנה זו החלטות מושכלות. סקרי פעמונים בשנים האחרונות הראו כי האוריינות הפיננסית בקרב הציבור בישראל לוקה בחסר (חזן-רון, 2023). סקר שנערך על ידי בנק ישראל בשנת 2023 (בנק ישראל, 2023) גילה כי רמת האוריינות הפיננסית בישראל נמוכה מרמת האוריינות הפיננסית במדינות ה-OECD. בישראל מדד האוריינות הפיננסית הוא 57 נקודות, בעוד שבמדינות ה-OECD מדד האוריינות הפיננסית הוא 67 נקודות. בנוסף, קיימת מורכבות רגשית בהתמודדות עם נושאים הקשורים בכסף. מתוך ממצאי סקר פעמונים 2024 עלה כי רמת החשש והחרדה לעסוק בכסף היא גבוהה מאוד. 45% מקרב המשיבים לסקר דיווחו כי מחשבה על המצב הפיננסי שלהם עלולה ליצור אצלם לחץ או חרדה.

אנה מריה לוסארדי, מהמומחיות המובילות בעולם בתחום האוריינות הפיננסית (Lusardi, 2024), טוענת כי אוריינות פיננסית היא צורך חיוני למשקי הבית והיא המאפשרת למערכת הפיננסית הרחבה לצמוח: "Financial literacy is like water in an eco-system, it is needed to grow and flourish."

- **תוכנית לאומית לאוריינות פיננסית:** פיתוח והטמעה של תוכנית לאומית מקיפה לאוריינות פיננסית, החל מגיל צעיר במערכת החינוך ועד לאוכלוסייה הבוגרת. התוכנית צריכה להיות חובה וחלק אינטגרלי מתוכנית הלימודים ואף

3. פיתוח תוכניות התערבות לליווי כלכלי למשקי הבית

ממשפחות פעמונים חשות ביטחון כלכלי לעומת 42% בכלל האוכלוסייה.

• **פיתוח תוכניות ליווי מותאמות למצבי טראומה ומשבר: בעקבות מלחמת חרבות ברזל, יש להתאים את תהליכי הליווי הכלכלי למצבי טראומה ומשבר למשפחות שחוו חשיפה גבוהה למלחמה. יש לתת להן מענה הוליסטי ורגיש, הכולל ליווי והדרכה להתנהלות כלכלית נבונה בצד תשומת לב למרקם המשפחתי, ההיבט התעסוקתי, מיצוי זכויות ומענה לדילמות יום-יומיות.**

בתוכניות ייעודיות של פעמונים לליווי כלכלי למשפחות שנפגעו ממלחמת חרבות ברזל, זיהינו צרכים בולטים בליווי כלכלי. צרכים אלה נענו על ידי קבלת כלים לניהול כלכלי וסיוע בתהליכי קבלת החלטות. בסקר ייעודי שנערך בקרב 100 משפחות נפגעות המלחמה שקיבלו ליווי כלכלי בעמותת פעמונים, העידו 94% מהמשפחות כי הן קיבלו כלים להתנהלות כלכלית נבונה, ו-93% מהן ציינו כי הליווי שיפר את מצבן הכלכלי (קשת הראל, 2024).

• **הנגשת מידע וזכויות:** מתן מענה אנושי והנגשת מידע ברור ופשוט על אודות זכויות וסיוע ממשלתי, תוך הסרת חסמים בירוקרטיים. יצירת מוקדי מידע נגישים בפלטפורמות מגוונות, המותאמות לשפות שונות.

קהל יעד: משרד הרווחה והביטחון החברתי, משרד האוצר, רשויות מקומיות.

יש לסייע למשקי הבית להתמודד עם שחיקת החוסן הכלכלי באמצעות תוכניות לליווי כלכלי. תוכניות אלה צריכות להיות מותאמות לקבוצות אוכלוסייה מגוונות, ברמות הכנסה שונות, אנשים הנאבקים בעוני, עצמאים ושכירים, צעירים ומבוגרים, נשים, גברים ומשפחות חד-הוריות. כמו כן יש להתאים את תוכניות הליווי לאנשים שחוו בשנה האחרונה חשיפה גבוהה למלחמה, ומתמודדים עם מצבי משבר וטראומה. מחקרים העלו כי התמודדות עם אסונות טבע למשל, עלולה לגרום למצוקה פיננסית ופגיעה ארוכת טווח בבריאות הפיננסית. ההשלכות הכלכליות השליליות של האסון נשארות לאורך זמן ואף גדלות עם הזמן.

(Ratcliffe, Congdon, Stanczyk & Teles, 2019; Weida, Carroll-Scott, Le Scherban, Bloom & Chilton, 2024).

• **פיתוח תוכניות ליווי למשקי בית מגוונים:** בהתחשב בירידה בתחושת הביטחון הכלכלי (63% ממשקי הבית העידו על תחושת ביטחון כלכלי בשנת 2021 לעומת 42% בשנת 2024), יש לפתח ולתקצב תוכניות ליווי ושיקום כלכלי. בהתאם לממצאי הסקר, בקרב משפחות שלוו בפעמונים עלתה תחושת הביטחון הכלכלי. היא גבוהה יותר ביחס למצבן בתחילת הליווי, שלב בו 41% מהמשפחות חשו ביטחון כלכלי ובתום הליווי 81% מהן חשו ביטחון כלכלי. תחושת ביטחון זו גבוהה יותר גם ביחס לכלל האוכלוסייה: 81%

4. מעורבות קהילתית ותוכניות מיוחדות

קהל יעד: משרד הנגב, הגליל והחוסן הלאומי, מרכז השלטון המקומי בישראל, רשויות מקומיות

וארגונים פילנתרופיים.

- **שיתופי פעולה עם ארגונים קהילתיים:** שיתוף פעולה של הרשויות המקומיות עם ארגונים קהילתיים מקומיים, במטרה להגיע לאוכלוסיות מגוונות, ולספק להן מענים מותאמים הנשענים על כוחה של הקהילה.
- **תמיכה מוגברת באוכלוסיית המפונים בדרום ובצפון:** בהתחשב בציון הנמוך במיוחד במדד החוסן הכלכלי בקרב מפונים ותושבי קו העימות, יש לספק תמיכה כלכלית ייעודית ונגישה לאוכלוסייה זו, כולל מענקים, סיוע בדיוור זמני, ייעוץ תעסוקתי והכשרות מקצועיות. יש להבטיח שהתמיכה תימשך גם בתהליך החזרה ליישובים.
- **נכונות והקצאת תקציבים של הרשויות המקומיות להקל על התושבים:** למשל הנחות נוספות בארנונה, בעיקר לאוכלוסיות המוחלשות, גמלאים ומפונים. במידת הנדרש הגדלת תקנים של עובדים סוציאליים והפעלת מתנדבים מקצועיים למתן שירות.
- הרשויות המקומיות ממוקמות בתווך בין משקי הבית ובין מוסדות השלטון המדינתיים. מיקום ייחודי זה מאפשר להן קרבה למשקי הבית מחד גיסא, ועמדת השפעה וסמכות של מערכת ציבורית מאידך גיסא. ניתן לקדם פעילות ענפה של הענקת מידע, ייעוץ וליווי כלכלי באמצעות הפלטפורמה המקומית. כמו כן ניתן ליצור שיתופי פעולה משמעותיים בין הרשות המקומית, המגזר העסקי המקומי, עמותות וקרנות פילנתרופיות לצורך שיפור מצבם של משקי הבית.
- **הקמת מרכזי תמיכה כלכלית בקהילות:** הקמת מרכזי תמיכה כלכלית קהילתיים, משולבת בתמיכה רגשית ומשפחתית. זאת על מנת לספק תמיכה, ייעוץ כלכלי, סדנאות להתנהלות כלכלית נבונה ועידוד לתכנון ולחיסכון.
- **תוכניות מותאמות לאוכלוסיות ייחודיות:** פיתוח תוכניות מותאמות לאוכלוסיות ייחודיות, כגון צעירים, קשישים, משפחות חד הוריות ועולים חדשים.
- **עידוד יזמות עסקית:** עידוד יזמות עסקית בקהילות, באמצעות מתן מענקים והלוואות, הדרכה עסקית ותמיכה בשיווק העסק.

רשימה ביבליוגרפית

אבירם-ניצן, ד' וכהן, ע' (2025). **מצבם הפיננסי של העובדים בזמן מלחמת חרבות ברזל**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

<https://www.idi.org.il/media/27534/survey-of-the-financial-situation-of-employees-during-iron-swords-war.pdf>

בילבש, ש' וכן בשט, י' (2024). **מעמד הביניים הולך ונעלם? הפגיעה בשכר ובתעסוקה בעקבות מלחמת ה-7 באוקטובר** – מבט ארלזורוב על שוק העבודה, פורום ארלזורוב.

https://d81d8b78-0435-4582-b71a-759fe55fdf0b.usrfiles.com/ugd/d81d8b_fdd2918e3b264fb9ba8ba43049487913.pdf

בן אליהו, ה', חסון, י' ודגן-בוזגלו, נ' (2024). **השלכות המלחמה על נשים בישראל: חיוניות, שקופות ומודרות**, מרכז אדווה.

<https://adva.org/wp-content/uploads/2024/09/women-war.pdf>

בנק ישראל (2023). **מדד האוריינות הפיננסית בציבור הישראלי: זרקור על החברה הערבית**, ירושלים: בנק ישראל.

https://www.boi.org.il/media/3svi4lpv/%D7%A1%D7%A7%D7%A8-%D7%90%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%AA_%D7%A1%D7%95%D7%A4%D7%99.pdf

בנק ישראל (2025). **הודעה לעיתונות: עמדת בנק ישראל בדבר מתווה למערכת הבנקאית**, 26.2.25

<https://www.boi.org.il/media/wxopywkh/%D7%9E%D7%AA%D7%95%D7%95%D7%94-%D7%9C%D7%9E%D7%A2%D7%A8%D7%9B%D7%AA-%D7%94%D7%91%D7%A0%D7%A7%D7%90%D7%99%D7%AA.pdf>

בן סימון, ב' וקונסטנטינוב, צ' (2024). **השפעת מלחמת חרבות ברזל על הצעירים בישראל: ממצאי סקר**, ירושלים: מכון ברוקדייל.

https://brookdale-web.s3.amazonaws.com/uploads/files/Heb_Report_RR-004-24.pdf

וולוך, ר' (2023). **עקורים בארצם: כיצד לסייע לקהילות המפונים?** ירושלים: מכון טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

<https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2023/11/Uprooted-in-their-own-country-2023-HEB.pdf>

וולינסקי, ג' ורוכורגר, מ' (2025). עושק העו"ש: מתחילת השנה: הריבית הממוצעת על המינוס ועל ההלוואות עלתה, דהמרקר 11.3.25.

<https://www.themarker.com/markets/2025-03-11/ty-article/premium/00000195-855a-dc7b-adb7-c5fb31820000>

זעירא, ג' (2025). נתוני משרד הרווחה על עוני וסיוע חומרי בתקופת המלחמה בהשוואה לתקופה שקדמה לה, ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/fda81b01-cd36-ef11-8162-005056aa4246/2_fda81b01-cd36-ef11-8162-005056aa4246_11_20786.pdf

חזן-רון, ג' (2023). דוח פעמונים לחוסן כלכלי של משקי בית בישראל לשנת 2023, כולל מדד פעמונים לחוסן כלכלי, פעמונים.

<https://www.paamonim.org/wp-content/uploads/2023/09/%D7%93%D7%95%D7%97-2023-3.pdf>

למ"ס (2025). הודעה לתקשורת: מדד אמון הצרכנים – סיכום שנתי 2024, ירושלים.

https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2025/057/31_25_057b.pdf

לתת (2024). אנטומיה של עוני: ישראל במלחמה, דוח העוני האלטרנטיבי, 22.

<https://www.latet.org.il/upload/files/17345954946763d3a644ba047881.pdf>

מבקר המדינה (2024). התמודדות המדינה עם הריכוזיות והמונופולין בענף המזון ומוצרי הצריכה, ירושלים.

<https://library.mevaker.gov.il/sites/DigitalLibrary/Documents/2024/2024.11-75A-PartB/2024.11-75A-PartB-101-Mazon.pdf>

פילוט, א' (2025). מדד אמון הצרכנים לשנת 2024 - הנמוך מתחילת החישובים, 18.2.25, כלכליסט.

https://www.calcalist.co.il/local_news/article/rkqorz91e

קובנר, נ' (2024). סקירה לקראת מפגש חשיבה (פנימי). מגמות מאקרו כלכליות בישראל והשפעת מלחמת חרבות ברזל, ויניאה תארא.

קשת הראל, א. (2024). מרחב מוגן כלכלי – סיכום שנת פעילות (פנימי), פעמונים.

שבע, ק' וקוסמן, ל' (2024). תעסוקת צעירים במחוז צפון ובמחוז דרום במהלך מלחמת חרבות ברזל – מעודכן, ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/dff7507e-e6d3-ef11-a856-005056aa1f91/2_dff7507e-e6d3-ef11-a856-005056aa1f91_11_20851.pdf

שמאי, ש' וארנון, ש' (2010). מאי וודאות לחוסר וודאות: עקורי צפון השומרון לפני העקירה ולאחריה. סוגיות חברתיות בישראל, 9, 6-28.

https://www.researchgate.net/profile/Sara-Arnon/publication/260141218_From_uncertainty_to_lack_of_certainty_Displaced_residents_of_Northern_Samaria_before_and_after_the_disengagement_my_wdwt_lhwsr_wdwt_qwry_zpwn_hswmrwn_lpny_hqyrh_wlhryh/links/64393c5e1b8d044c6324f3bf/From-uncertainty-to-lack-of-certainty-Displaced-residents-of-Northern-Samaria-before-and-after-the-disengagement-my-wdwt-lhwsr-wdwt-qwry-zpwn-hswmrwn-lpny-hqyrh-wlhryh.pdf?origin=scientificContributions

---

Lusardi, A. (2024). Financial Literacy: Why Should Central Banks Care, Presentation to the 5th Conference on Expectations Surveys, Central Banks and the Economy October 1st, 2024.

<https://qflec.org/wp-content/uploads/2024/10/Presentation-Lusardi-v10.pdf>

OECD (2021). G20/OECD-INFE Report on supporting financial resilience and transformation through digital financial literacy.

www.oecd.org/finance/supporting-financial-resilience-and-transformation-through-digital-financial-literacy.htm

---

OECD, (2022). OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion 2022.

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/03/oecd-infe-toolkit-for-measuring-financial-literacy-and-financial-inclusion-2022_54dba970/cbc4114f-en.pdf

---

Ratcliffe, C. Congdon, W. J. Stanczyk, A. Teles, D. (2019). Insult to Injury: Natural Disasters and Resident's Financial Health, Urban Institute.

https://www.urban.org/sites/default/files/publication/100079/insult_to_injury_natural_disasters_1.pdf

---

Salignac, F., Marjolin, A., Reeve, R. & Muir, K. (2019). Conceptualizing and Measuring Financial Resilience: A Multidimensional Framework. Social Indicator Research, 145, 17-38.

<https://doi.org/10.1007/s11205-019-02100-4>

Weida, E. B., Carroll-Scott, A., Le Scherban, F., Bloom, S. & Chilton, M. (2024). Trauma informed Financial Empowerment Programming Associated with improved Financial Well being, Journal of Child and Family Studies, 33:3541-3550.

https://link.springer.com/article/10.1007/s10826-024-02927-7?utm_source=rct_congratemail&utm_medium=email&utm_campaign=oa_20241025&utm_content=10.1007%2Fs10826-024-02927-7
